

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Maarjamõisa 44, tel. 12-56.

Talitus:
Tartu, tel. 10-48.

Lektor Joh. Aavik 50-aastane.

On vist vastuvaidlematu, et lekt. Joh. Aavik on meie tun-
tuimaid keelemehi: kõnelemata sellest, et meie haritlaste hul-
gas vaevalt leidub ühtegi, kes poleks kuulnud midagi „meie
keeleuenduse isast“ ning tema tegevusest ja saavutustest, on
Joh. Aaviku nimi peale selle tuttav väga paljudele kodu- ja
välismaa eestlastele kõigist rahvakihtidest. Ja see ongi loo-
mulik, kui arvesse võtta, millise tunduva jälje on Joh. Aaviku
tegevus jätnud meie kirjakeelde.

Joh. Aavik kuulub ühena esimestest sellesse eesti keele-
meeste põlvkonda, kes juba ülikoolipingil on tutvunud soome
uueaegse keeleteadusega ning seega endale loonud vaja-
liku aluse töötamiseks eesti keele põllul. Sündinud 8. XII
1880. a. Saaremaal, Kõiguste vallas, ja õppinud Kuressaare
gümnaasiumis, Tartu ülikooli ajaloo-keeleteaduse fakulteedis,
Neežini ajaloo-filoloogilises instituudis ja a. 1905—1910 Hel-
singi ülikoolis, kus omandas cand. phil. astme, on ta hiljem
teotsenud peamiselt keeleõpetajana ja eesti kirjakeele arenda-
jana: töötas 1910/11. a. Jalta gümnaasiumis prantsuse keele
õpetajana, 1912.—1914. a. „Postimehe“ toimetuses ja hiljem
eesti ja prantsuse keele õpetajana Tartu ja Kuressaare kesk-
koolides; alates 1926. aastast asub eesti keele lektorina Tartu
ülikooli juures.

Joh. Aaviku esimene kirjutis, mis viitab autori pärastisele
suureulatuselisele tööle eesti keele alal, ilmus „Noor-Eesti“

I albumis (1905). Ent Aaviku elutöö, eesti kirjakeele uuen-
damine, rikastamine ja korraldamine, algab täie intensiivsu-
sega 1912. aastast, mil ta esmakordselt laiemas ulatuses soo-
vitab reformida mõningad kirjakeelealad, propageerides sõna-
järjekorra degermaniseerimist, *i*-mitmuse rohkemat tarvita-
mist, lõputut mitmuse partitiivi teatavais sõnatüüpides, sõna-
vara rikastamist jm. (artiklid 1912. a. „Eesti Kirjanduses“ ja
„Noor-Eesti“ IV albumis). Siit peale ilmub Aavikult pikk
rida brošüüre ja ajakirja- ning ajaleheartikleid keeleuuduse
ja -korralduse alalt: „Mõned keele reeglid“ (1913), „-lik ja
-line küsimus“, „Nominatiivsed liitumised“ (1914), „Keele-
line kuukiri“ (1914—1916), „Katsed ja näited“ I—IV (1915
—1920), „O sõnastik“ (1916), „Mis on keeleuudendus“, „O
kysimus“ (1919), „Uute sõnade sõnastik“ (1919, II trükk
1921), „Õigekeelsuslik grammatika“ I, II (1919—1920, II tr.
1926), „Kas Ü või Y? Y!“ (1920), „uma-lõpulised reflek-
siivid“ (1920), „Rahvamurded ja kirjakeel“ (1920), „Kirja-
vahemärkide õpetus“ (1923, II tr. 1927), „Õigekeelsuse ja
keeleuuduse põhimõtted“ (1924), „Keeleuuduse äärmised
võimalused“ (1924), ajakiri „Keeleuudendus“ (1925—1926),
artiklid koguteoses „Keelekultuur“ I (1929) ja peale selle lu-
gematu arv artikleid mitmesuguseis muis ajakirjus ja ajalehis.
Rõhuv enamik neid brošüüre ja artikleid on pühendatud
Aaviku keeleuudendus-ettepanekute propageerimisele ja põh-
jendamisele, ja tuleb tunnustada, et seesugune intensiivne
kihitustöö ei ole jäänud kaugeltki tagajärjetuks: umbes 60%
Aaviku uuendus- ja korraldusettepanekuist on saanud üldtun-
nustatud kirjakeelenormiks! Neist läbilõõnud ettepanekuist
võiks näiteks mainida järgmised: *-uma*-intransitiivide tarvita-
mine laiemas ulatuses kui varemalt (*avalduma, pöörduma*),
võõrsõnade lõppude *-us, -is, -e, -er, -um* ärajätmine teatavais
sõnatüüpides (*deism, kriis, gitarr, kriitik, publik*), lühemad
ainsuse sisseütlevad nagu *esimesse, toimetusse, unne, porri,*
ajju, kehha jne. (osalt J. S e m p e r i arendusel ja põhjendu-
sel), lõputa või *-id*-lõpulised mitmuse osastavad nagu *öid,*
soid, pille, kasvandikke, maju, ohvtsere, pudeleid, kalleid
jne., adjektiivne *-tu*-liide laiemas ulatuses kui varemalt (*tund-*

matu, kasvatamatu), -im-superlatiiv (suurim, raskeim), i-mitmus laiemas ulatuses (sügavais mõtteis, kõigil neil korral), instruktiiv laiemas ulatuses (palja päi, lahtisi silmi), frekvenciatiiivid nagu esitella, mõtiskellakse jne., -lik -line küsimuse korraldamine (teaduslik, täieõiguseline), nominatiivsed ja konsonantliitumused laiendatud ulatuses (õlgkübar, päevselge, kirjutuslaud, naisarst), uuendatud sõnadekord (teadsin küll, et ta oli juba tagasi tulnud, pro: ... et ta juba tagasi tulnud oli), täisobjekti laiem tarvitamine (sundisid vaenlase [pro: vaenlast] taganema, tal on kavatsus uus äri [pro: uut äri] avada), osasubjekti laiem tarvitamine (selles linnas käib igal suvel välismaalasi, pro: ... käivad välismaalased), osatavaline predikaaditäide (ta on oma aja suurimaid mehi) jne. Peale selle on Aaviku mõjustusel meie kirjakeel rikastunud suure hulga uute sõnadega, olgu need siis laenatud murdeist või teistest keeltest (peamiselt soomest: suhe, levima, säilima, siirduma, julm, sünge, lemmik, ründama jne.) või kunstlikult loodud (laip, relv, roim, veenduma jne.). On muidugi tõsi, et selle suure edu saavutamise ei ole täielikult ega ainuüksi Aaviku teene; meie keeleuuendus- ja -korraldusliikumisele ülalesitatud sihis on kaasa aidanud mitmedki teised mõjukad keelemehed, ilukirjanikud jne. (tuletatagu meelde nimed nagu L. K e t t u n e n, F. T u g l a s, J. S e m p e r, H. V i s n a p u u, O. L o o r i t s jt.); ka lõi uuendusteks soodsa pinna meie kirjakeele puudulikkus ja korraldamatus, mis on osalt küll veel praegugi tunduv, kuid mis paarikümne aasta eest oli otse kisendav võrreldes nende nõuetega, mida keelele hakkas seadma ikka enam ja enam kerkiv kultuuriline tasapind; kuid on tõsi seegi, et peaosas selles edus on mänginud ikkagi Aaviku intensiivne, osav ning järelejätmatu propaganda, mis on olnud ühenduses selgepilgulise orienteerumisega keelevormistiku alal, hea stiililise maitsega ja leidlikkude taktiliste ja didaktiliste võtetega.

Meie hindaksime aga Aavikut ühekülgselt, kui me siinkohal mainiksime ainult tema keeleuuendus- ja -korraldustegevust. Nagu eespool tähendatud, on Aavik suurema osa viimastest paarikümnest aastast teotsenud pedagoogina, varem

keskkooliõpetajana, praegu lektorina. Selt alalt väärivad märkimist mitmedki meetodilised võtted eesti keeleõpetuse alal, mis on leidnud laiemat tarvitust eesti keele õpetajate peres, näit. vältete otstarbekohane esitusviis, praktiline muutkondade liigitus jm. Ja selge meetodiline käsitlusviis on üldse omane kõigile Aaviku kirjutistele; mitmed tema õigekeelsuslikud tööd on varustatud harjutuste ja võtmega ning seega väga kohased tarvitamiseks iseõppijaile. Puhtõpetuslikke küsimusi esitab tema brošüür „Kooli-kirjatööde vihk ja selle parandamine“ (1922).

Ka rahvaluule ja ilukirjanduse alale ulatub Aaviku mitmekülgne ja viljakas tegevus. Tähelepanavamad on siin tema järgmised tööd: „Eesti rahvusliku suurteose keel“ (1914; käsitleb „Kalevipoega“), „Valik rahvalaule“ (1919) ja „Puudused uuemas eesti luules“ (1922). Peale selle tuleb märkida hulk tõlkeid soome, prantsuse, inglise jt. keeltest. Pika rea tõlkeid tuntud välismaa kirjanikest sisaldab muuseum Aaviku väljaantud seeria „Hirmu ja õuduse jutud“ (umbes paarkümmend vihku), mis on rakendatud peamiselt keeleuuendus-propaganda teenistusse, tuues stiilikatsetusi mitmesuguste uuenduslike keelevormidega.

Ja viimaks on Aavikul küllalt tähelepanav osa ka meie hõimuliikumuses. Soomlaste ja eestlaste vastastikusele tutvumisele on kindlasti palju kaasa aidanud tema „Praktiline Soome keele õpetus“ (1908) ja „Viron kielen opas“ (1911). Neid keeleõpiraamatuid iseloomustab nagu muidki Aaviku töid praktilisus ja selgejoonelisus.

Joh. Aaviku tegevust, eriti keeleuuenduse alal, on tänini hinnatud väga mitut viisi: sellele on leidunud kirglikke pooldajaid ja ägedaid vastaseid. Ent kuigi kõigilt poolt ei ole saadud alati kahe käega alla kirjutada kõigele sellele, mis Joh. Aavik on soovitanud meie keele rikastamiseks ja parandamiseks, tuleb ometi tunnustada, et h e a s t t a h t e s t Aavikul kunagi ei ole puudu olnud ning et see osa tema ettepanekuist, mis on omandanud kirjakeeles üldtunnustatud eluõiguse, on rõhuvas enamuses meie kirjakeelele kahtlemata tulnud kasuks.

Joh. Aaviku kirjutistes kajastub praegugi veel raugematu tööinnustus, vääramatu võitlustahe ja elav reageerimine kõigele, mis sünnib eesti kirjakeele alal. Seega võime Joh. Aavikult loota veel kaua kestvate viljakate edasitöötamist meie keele rikastamiseks ja arendamiseks. Selleks jõudu!

E. M.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi.

Järg.

Nii võib sõnaseadu teatavat vabadust nimetada kirjeldatud rütmi saavutamise tingimuseks, ja tunnuseks. Käsiloleva vaatluse seisukohtadelt on tähtis, et rütmi taotamisel ette võetavad hariliku sõnajärje muutmised enamalt muudavad ka pea-lauseliikme — pred.-verbi asendit. Ühes näiteist on tarvis olnud vahama liikumisulatuse saamiseks pred.-verb jätta hoopis lause lõppu, sealgi veel kummalisuseni julgelt eitus verbist lahutada; teises lauses on subjektist eraldatud predikaadi abil adverbiaalid jaotatud kahte rühma. Üsna rahvakeelsel juhul:

mu nõuo järrele ostjat ja nimme ma ommeti kätte e i s a, Kr 48 ü. — on tüübilise hääldusvärvingu juures ka üldliikumise lainelisus saadud jälle pred.-i jätuga päris lõppu.

Näeb, et nagu rahvaliku tundmustooni jälgimine toob toime pelke lause sees mis i pred.-verbi kohavahetusi muude sõnadega (subjektiga), kui ka pred.-i asetuse otse lause algusse — lõppu, nii sünnib see samuti rütmi pärast.¹ Tooni kui ka rütmi meeleliste kriteeriumide mõju sõnade paigutusse tungib F-i proosas üldse sügavamale ja laiemale, kui ainult pred.-verbiga algavate-lõppevate iseseisvate väitlausetega loomiseni.² Neil põhjusil on huvitav analüüsida veel pred.-verbi ja ta täiendite, isegi muude sõnade omavahelisi

¹ Pred.-i lõppupaigutust rütmi nimel on äsja demonstreeritud: ta seis lause algul tundub liikuvust võimaldavat juhul: Juhtus sedda visi mõnne nädala eest, T 40 k.

² Haruldane küsilause oma rütmilt, pred.-verbiga lõpul: miks ennämiste ikka linna liggidal marahvas kõige vaesem ja ka rummalam veel on? T 44 k. Subjektiivse tooniga soovlause: sedda sulle Jummal andeks andko, K 49 a.

lauseseesmisi inversioone.

Selliseid kohtas kord juba „kõnepsühholoogilise“ järjekorra puhul; seal vahetasid asendeid subjekt ja predikaat, enamasti lause esipoolel. Siin vaadeldavas on inversiooni tingimused laialdasemad; samuti aga pred.-verb paigutub aina kaugemale ütluse algusest. Ka tulemuseks tihti on juba kuulnud toonitõstatast, „blaseerumus“:

Kõrtsimees sõbber jälle v a n g u t a s p e a d . . . T 44 k. Kül siis ammogi inimessi olleks sinna ellama läinud. T 43 ü. Sedda kõnnet ta mind ei lasknud otsa öelda, K 50 k., iggaüks jo omma võrra olli kuulnud. K 52^a a.

Kuid tihti ei taotelda mitte just rahvapärast tooni, vaid tuntavasti muud — maarkeeritud rütmliikumist:

Temma kellu kolm on koddu, K 51 k. Agga eks se olle sousk, T 46 ü.

Sellesse laadi kuulub veel terve liik lauseid, kus esineb ka infiniitverb. Neis pred.-verb oma pagemisel algusest siiski kunagi ei lähe üle obligatoorselt lauset lõpetavast noomenvormilisest tegusõnast. Tekib järjestusvariant, mis, välja arvatud juhud eelviimases näideterühmas, ilmutab kõigepealt rütmikavatsust:

Meie sure älega akkasime naerma, T 42 a. Oho, Virrolane Tarto keelt veel selgemine oskab laita ja söimata. K 49 k. Agga mehhed peagi vihase visiga akkasivad vaidlema. . . K 51 k. Agga minna teile udist middagi tahhaksin räkida — K 51 k.

Esile tungib sama lausete pürgimine lainelisele tasakaalule, mis kuuldu eelmises vaatlusõigus ennakult toodud seesverbilisest näitest: 'Tallinna poeg igga aasta ikka Tartust tellis Kalendri aina ilma pärrast. . . ' ja verbilõpulisist liikuvusnäiteist. Ilmesti rütmiprintsiibi mõju pred.-verbi asendile on kõikjal sama: see paigutub kaugemale oma harilikult — eriti nüüdiskeeles harilikult — teiselt kohalt.¹ Infiniitverbita lauses ripub küll ainult sõnade arvust, kas predikaat inversioonil satub lõppu või jääb selle ette:

Minna siis küssisin: T 41 a.

Kui aga lauses kord on olemas infiniitverb, siis lõppkoht jääb temale, ning predikaadi liikumisvõimalused on piiratud. Näeb, et F. respektib ainult teatavate sõnaseotuste lahutamatumust, kõigepealt järke finiiitverb — infiniitverb; selle kõrval predikaadi asetussuhted subjektiga ja eriti oma täien-

¹ Ometi mõnikord verb liigub rütmi nõudel ka ettepoole: aga ära usu hunti; P 39. a. Verbilõpuline vorm siin oleks harilikum, kuna ta on toonilistem.

ditega on üsna vabalt kombineeritavad. Kuigi eesti keeles lausefunktsiooniliselt ja loogiliselt tihedamini seotud sõnade grupid tihti tunduvad olevat purustamatud, siis F. oma proosas liikumisestetiikat taotelles — mis, nagu märgitud, on tal ka verbi üldise, peamiselt kõnetoonis avalduva liikuvuse, tõusvate ja langevate lausete alalise kõrvutamise põhjuseks — saavutab selle pooleldi süntaktiliste meeleavaldustega, pooleldi aga loomulikkude sõnagruppide vabama tarvitamisega. Viimane lahendus tundub üldiselt prevaleerivat — seda selgesti rahulikumis kirjutises — ja äärmuslikuks võib esitada niisugust vabadust, nagu:

Raske kelega vässind akkas peale: K 52 ü.

Näiliselt korratu sõnastuse korraldatud rõhustik, mis ometi väljendab ekspressiivselt ka lause sisundit, aitab selgitada ülevaadet. Näeb, et F-i alati ainekohasele ja väga elavale, tihti rahvatoonilisele proosale annab samas tugevalt isikupärase tegumoe küll nimelt tundelikkus rütmi vastu. Silma ei torka kaunisrütmi taotlust kõikjal — ega ole alati jälgitud siin, peamiselt vaid verbi liikumist arvestavas kirjutises — selle tõttu, et ta enamasti ei otsusta sõnapaigutuse üle kategoorilisemalt, otsib kompromissi sõnagruppide-traditsiooniga, ja jääb muude, selgemaillt tunnustelt silmapaistvate tendentside varju (nagu neist on ilmsem rahvatooniline lause lõpetamine predikaatverbiga). Ometi ta põimub viimastesse väga tihti; lauseseesemistele predikaati viivitavaile inversioonele on rütminõue kahtlemata peapõhjuseks, predikaadilõpulistele ütluste sagedusele üheks põhjuseks. Predikaadi seismine lause perifeerias näib mõnikord võimaldavat harilikust vabamat rõhutamisliikuvust keskosis. ¹

Ühenduseks nüüdsega tuleb tähendada, et F-i juures üllatavalt elav rütmitaju tundub meie aja keelelisest teadvusest peaaegu kadunud olevat. Vähemalt teda ei nimetata sõnajärje tegurite seas; tähelepanu on pöördud a i n a keele kui kujutusvahendi täiendusele. Meelelis-esteetiline algus lauserütmi spetsiifikumis jääb varju — mitte ainult eesti keele uuem areng ei näita seda, vaid ka muud keeled. Nii leiab Eugen Lerch, et p r a n t s u s e lauseehituse ajalugu pole mitte sedavõrd areng impulsiivsest-subjektiivsest kavatseluks-sotsiaalseks, kui just sõnareastuse muutumine rütmilisest loogiliseks. ² Prantsuse modern lause aga hakkab endale

¹ Rütmi kuulduv eriti selgesti hoopis verbitust ütlusest: Rahva ulgas jams ingema pärrast jo paar aastat aega. K 51 ü.

² Op. cit., lk. 102.

jälle otsima vabadusi ja liikumisvaheldust; hooletusse pole ta jätnud enda meelelist külge kunagi. Siit järeldusi: ka eesti ilukirjanduslik keel peaks endale selgitama tooni ja rütmi seiku, et hoiduda sõnajärjestuse-instinkti üldsuses kasvavast nürinemisest.

Otsekuü lõppdemonstratsiooniks F-i fenomenaalselt erga lausehäälestuse kohta tuleks veel näidata

predikaatverbiga algavate ja lõppevate
lausete seotusi.

Nagu juba rõhutatud, F. hoidub tarvitamast mõnd lause-liiki monotoonselt. Rääkimata langeva ütluse sagedasest kõrvutamisest tõusvaga, näeb, et autor kultiveerib erilist tüüpi ja'ga seotud lausepaare. Toonkäigu vahelduvuse saamiseks paigutatakse lausepaaris predikaadid kas lahku teineteisest, jättes keskele pika nõo:

s a a b igga päv nüd paljagi tühjast maast kuulda ja allati tedda k i d e t a k s e; T 42 a.

või palju sagedamini viiakse pred.-verbid ühisesse tõusu, kon-taktasendisse:

Süggise pole ea nabrirahva abbi mulle vägga tarvis l ä k s ja v õ t s i n siis kätte ja pannin alli aisade vahhele, T 40 a. Ja sedda-
visi veel mõnnedki teised sõnnad laddinal suust välja j o o k s i v a d ja e i o l l e k s otsa veel ni pea olnud — K 50 ü. Agga mölder neist ostja nimme kätte s a i ja ütles kohhe: Kr. 48 k.

Kuuldavasti sellise põimingu aluseks on tüüplik predikaadilõpuline tundmus-lause; lisatud ütlus annab otsekuü ainult ülemineku tavalisemasse, kainemasse. Liitmisviis kui niisugune aga äratav tähelepanu F-i keelele ainuomasena iseärasusena. Sama väidet võib lajendada õieti küll kogu predikaati-viivitavale lausetõule; viimane on ka tundmuspäraseim sõnajärje-liik siin vaadeldavas üldse. Ta stiililised omadused vastavad hästi autori skeptilis-humoristlikku, üleolevat ja heatahtlikku iseloomu, nagu see avaldub käsilolevate kalendrikirjutiste muiski joontes. Autori isiklik maitse siin on suu-relt osalt tugenud rahvalt kuuldule;¹ palju on aga ka rüt-mimeele inspireeritud. Igal juhul selle liigi inversioonide-rohkuse abil F. on võinud anda tuimade šabloonlause-esi-poolte ja keskosade asemel väga elava sõnastuse. Modern

¹ Kas aga rahvakeeles võib juttu olla ka arvatava algsoome-aegse, või -eelse predikaadilõpulise lause kajastumisest, mis loetakse ilmnevat mõnesuguseis vanasõnade parallelismes, see muidugi pole siin lahendada. Võib-olla on meil pred.-lõpuline lause mõjustatud Venest: seal ta on harilik teatavas jutustustoonis.

eesti keel, suunatud olles abstraktsemale väljendusele, sõna-seadu-vabadusi nii palju ei tunne. Nurkse näiteks tahab pealauses predikaatverbi täiendeid näha nimelt järel-asendis; ta ei viita ses küsimuses isegi stilistilise vahelduse võimalusele.

Ühe sellise pred.-täiendi — infiniitse verbi suhtes Nurkse asub keeleuendusele vastandlikul seisukohal: noomenvormilise verbi omakordsed täiendid tulevad lugeda tuntuiks, attributiivseiks, ja niisugustena peavad seisma oma peasõna eel. Siin vaadelda olev keeletarvitus näitab olulises selle põhimõtte maksvust.

Infiniitse verbi asend pealauses

on F-il vastandina finiiitse verbi paigutusele reeglipärane. Järjekindlalt seisab

infiniitverb pealause lõppul:

siis a k k a s jälle vihma puistama ja... T 42 ü. Küllap on kalendri-luggeja mõnda söimamist ja rio-sõnna kuulnud, Ks 54 a. Linna liggi võib tallopojale paljogi kassu teha, T 44 a., siis näitab laps õige terve olevat; P 39 a.

Harilikult siis verbum infinitum, järgnedes oma „attributiivseile“ täiendeile, satub lause lõppu; ta peasõna, pred.-verb, seisab temast kauges lahkasendis, lause algusosas.¹ See kahe eriliiki verbi lahutamine teineteisest käib täiesti vastu praegusele sõnajärje modernsusele, sobib aga rahvakeelega, nagu kuuldu näiteist.²

Nagu on võidud juba konstateerida eelpool, finiiitne pred.-verb ka oma sagedasel kaldumisel lauselõppu ei lähe kunagi üle infiniitsest verbist. Ta jääb selle ette, ja annab uueaegsenagi tunduva mõlema verbiliigi kontaktasendi:

Agga temma võerale õigust sellega ei tahtnud anda, T 42 a. Agga sinno ajo-ladik ni tühhi näiks olla, T 42 k. Minna sind kojju ei võivia, Kr 47 ü. Oho, Virrolane Tarto keelt veel selgemine oskab laita ja söimata. K 49 k.

Need lauselõpetused mõjuvad tõusuliselt rütmikamalt, võrreldes isoleeritud infiniitverbi rahuliku laskumistooniga.

Kui noomenverbi ülepääsmatuses predikaadile F-i keeletunne ilmneb äärmiselt kindlana, siis ometi infiniitverbi reegli-

¹ Samuti on lugu kõnepsühholoogiliselt paralleelse nähtusega — liitverbilise pred.-i adverbiline osa jääb harilikult lahku oma baasist: agga kange tuul... tuiskab lumme ühte kohta suurteks angedeks kokku... T 43 a.

² Kas saab üldse lausereformistlikku verbide kontaktasendit kujutada juhtudel nagu: sain minna mahti omma juttu vahhele vallada... K 50 ü.

pärasest jätust lauset lõpetama tehakse erandeid — eeskätt nimelt toonilis-rütmilisel põhjusil, nagu nägime need üldse väga tunda olevat meie autori sõnaseadu üldpildis.

Infiinitverb pealause sees

on ära märgitav juhtudel, kus ta peab tasakaalustama lauserütmni, oma täiendite kuhjumist vaheldama, jättes osa neist enesele järgnema. Saadud lauselõpud kõlavad üsna modernilt:

Ollivad seal käind, ommale parremat maad pallumas ja parremat usku. T 46 k. Ta oli kaugelest ümber reisinud ja õpetust vasta võtnud inimeste käest ja juhtusest. T 41 k. Arvaste pissuke ellajas ülese üppab, ... ja jooks eb ennast ärrapeitma ma-augukeste sisse. T 43 k. Sedda visi on mõnnigi aus mees ukka läind kõige omma maja ja perekonnaga. T 44 k.

Kõigi nende näidete juures võib, paralleelselt rütmitaotluse arvestusega, siiski oletada ka lausesisulisi seiku vähem hariliku sõnajärje põhjuseks. Esimese näite kontekstis on jutt usust; lause lõpul 'usku' on retooriliselt esile tõstetud. Samuti teise näite lõpetab retooriline kontrast. Kahes viimases lauses hoomab kujutluse impressiivset arendust: ühel sündmusel on tähelepandavaks lõpuks loomakese kadumine maaauku, teisel — maja ja perekonna hukkaminek peremehe järel.

Nii nõtkes, mitu nõuet ühes vormis täitev on F-i lause. Kui nüüdisteoreetik Nurkse nõuab infiniitverbi jättu oma attributiivseiks arvatavate täiendite taha¹, pealause lõppu, ja ainult sisu- ning stiilierisuste väljenduseks lubab selle järje ümberpöörmist, siis viimasega ta on lähenenud ka selliste autorite kui Fählmanni praksise peene motivatsiooni mõistmisele. —

F-il vahetegemine verbi attributiivsete ja predikatiivsete täiendite vahel ilmneb sama selgesti nii pealauseis kui kõrvallauses. Kuna kogu kõrvallause tavatseb avaldada kõnealuselt aina enne teatut — seda vähemalt rahulikumas, mitte dünaamilises ega agressiivses väljenduses — siis ta õieti oleks vaid lausestatud atribuut. Niisugusena ta toob enda kui lause tunnuselemendi — finiidse verbi — alles lõpul.

Finiitne verb kõrvallauses

seisabki Fählmannil enamasti

lõppasendis,

oma täiendite järel, andes langeva sõnajärje:

mis mõnes kihelkonnas pea pooled lapsed suretas. P. 37 a., kui teine pikkaline tulleb ja teisel vasta tullejal kiir tagga on. Ks 54

¹ E. Kirj. XXIII, lk. 379.

a., kui tal veel must pril ninna peal ei olle. Kr 47 a., kui praegu kõrva taggant küüntega selletust otsis, Kr 47 k.

Rahvakeelset juhtu nagu viimane on küll võimata muuta modernilt tõusvaks, verbi täienditega lõppevaks lauseks — kui tahta hoiduda stiilikohmakusest.

Täiesti kindlal eestipärasus-alusel põhjeneb F-I ka finiitverbi ja infiniitverbi vahekordade käsitus kõrvallauses. N. n. liittempuse puhul, ja üldse mõlemat liiki verbide olemasolu korral samas abiütluses, seisab järjekindlalt

predikaatverb kõrvallause lõpul oma infiniitverbilise täiendi eel:

kudda kalendri palgalehhe pahhema külle peal on luggeda, K 49 a., kus puud mõnne saja versta pealt ei sa nähha... T 43 a.

Praegune „edenenud“ keeletarvitus siin vaevalt pääseks saksalisest ‚on‘ — ‚ei saa‘ jätust lause lõppu (juhul, kui ta mitte ei sarnastaks abstrakt-retoorilist väljendust laiutades neid kõrvallauseid loogikajärjelise pealausega). Just kahe verbiliigi vahekorra määramine kõrvallauses on punktiks, kust saksakeele mõju silmnähtavalt on tunginud eesti sõnajärjesse, kus on germanismide-taudi pesapaik. Saksa kõrvallause nimelt ka siin jätab finiitverbi alati lõppu. F. aga, „baltlane“ hariduse poolest, ei mõtlegi väärata oma põlis-eestiliselt keelepõhjalt. Loeme aina lõpul teritatud kõrvallauseid:

Kas inimene siis teise asja tarvis ei olle lodud¹, T 44 k., kui ma asja täielikkult tahhan tähhendata, T 40 a., et mõnda õiete uut asja sain õppida, T 40 k., ja kui mo meel siis õieti eaks akkas minnema, T 41 ü.

Predikaadi ettepoole-hoidlikkus on aga veelgi suurem. Nimelt liitverbilise pred.-täiendi osad omavahel, ka sisuliselt-huvikaalult lähemad infiniitverbi täiendid oma peasõnaga kalduvad enamasti kokku, ja finiitne pred.-verb jääb nende ette, nagu seda praegu nõuab keelekorreksus:

kui ta mo juhhatamist ei tahha vasta võtta, V 56 a., mis ma joobnud mehhega piddin peale akkama? K 52 ü., et Emmake... mõnnigi kord müri püdis mahha vissata. Ks 54 k. Agga kui nõu peab hä ollema, Kr. 46 a. Kui sa isse oilled tühja maad näind. T 44 ü., mis sa ka veel tulled mind vaevama, V 56 a., kui tipud ennast on välja ajanud, P 38 k.

Need kõrvallused kõlavad parimini antud kujul; lause-reformistlik sõnajärg, viies infiniitverbide täiendid nende taha, rikuks loomulikkuse; viimases kolmes näites ta oleks peaaegu

¹ Kõsilauseid lasevad end eesti keeles oma sõnajärje poolest küll vaadelda abilausestena, eriti kui nad psühholoogiliselt lähenevad viimastele, nagu käesoleval juhul.

võimatu. Ometi pole ka reformivastane Nurkse hinnanud siinset eesti keeletajule tunnuslikku seika. Näib, nagu ta oleks meie kõrvallause andnud täiesti saksa sõnajärje meelevalda: nõuab ta ju kõrvallauses k õ i g i predikaatverbi täiendite, seega ka infiniitverbi seisuga pred.-verbi ees — täiendid „abilause“ on nimelt tuntuks pandud — ja räägib vastandvõimalusest ainult kui poeetilisest stiilivariandist.¹ Kui Nurkse tähendab: eesti kõrvallause „erineb saksa kõrvallause järjest oma vabama verbum infinitum'i käsitlesega“² — siis see asjast üle ruttamine sünnib küll põhjusel, et kirjutist kandva mõistelise aparatuuriga — vahetegemisega attributiivse ja predikaatiivse täiendamise vahel — on raske seletada esitatud reljeefset keelefakti. Kas noomenverbiline predikaaditäiend on vähem tuntuks pandud, vähem attributiivne kui päris noomen ses ülesandes, ja niisugusena võib järgneda oma peasõnale? Sel juhul aga kannatab Nurksel kogu kõrvallause mõiste: too nimelt peab olema tuntuks pandud fakti avaldis.

Aavik käsitleb küsimust lähemalt oma märkustes õigekeelsuse kohta, ja lahendab ta lähedaselt siinse vaatluse tulemusile. Saksapärasuseks Aavik ei tauni mitte finiiitverbi seismist kõrvallause lõpul, vaid finiiitse pred.-verbi jättu kõrvallause lõppu oma infiniitverbilise täiendi järele: 'et veel paljud surnud rusude alla m a e t u d o n'. „Eriti halb saksapärasus sõnade korras aga esineb siis, kui pikema kõrvallause lõpus on predikaatverb, millest ripub veel teine ta ees asetsev verb, mil oma korda on rida nii nimetatud laiendeid“ — 'sõbrad, kes meid vaatama tulla tahtsid'. — „Niisugusel korral kahtlemata tuleb predikaatverb paigutada enne eelmisi sõnu; seega...: sõbrad kes tahtsid meid vaatama tulla. Vähemalt nii palju peab reformeerima“ — moodsuses kaugeemale mineku (mõlema verbi toomise kõrvallause algusse), jätab Aavik stiili küsimuseks.³

Fählmanni need nüüdseile ajalehekirjutajaile õpetatud „reformid“ — õigemini keele parandused ja puhastused — vähe- matki ei tülita. Ta keeletunne on kindel leidma loomulikku ja eestitraditsioonilist sõnastust kõrvallauseile: ilma et oleksid teadnud, et kõik ühe ja sellesama tõbe märgid o n. P 38 ü.

Leidub küll haruldustena kõrvallauseid predikaadiga veel infiniitverbi järel:

¹ E. Kirj. XXIII, lk. 328.

² ib., lk. 330.

³ Vt. Post. 1930, nr. 243.

... tõbe lapse juures tunda, kui seda haigust ümberkaudu kuulda on. P 39 ü. —

lauselõppude vahelduse nõudest ette dikteeritud! Teine kord: kunni valges vahhus õue värrava ette seisma jäi. V 55 k. — väga loomulikult — kuna siin 'seisma' psühholoogiliselt pole verb, vaid adverb. Mis F-i keele teeb laitmatuks, see on, et autor ei tunne reeglit reegli pärast. Lühikeses kõrvallause ta kirjutab vabalt:

kes teada tahhab, T 40 k.

Seiga kohta tähendab Aavik: „Lühikesis kõrvallauseis (3—4 sõna) on, arvan, ükskõikne, kas predikaatverb on lõpus“ — 'kui nad minema hakkasid' — „või enne infinitiivi: ad libitum.“

Siinses näites on loomulik ainult antud sõnajärg, predikaadiga lõpul; pole haavav ka veel üks leida võidud „kõrvallause-germanism“:

m ä d d a n e s ä r r a, enne kui iddanema hakkas. T 42 k.

Kui vaadelda F-i kaasajal trükitud eesti keelt, siis näiteks ta kolleegil Kreutzwaldil kohtab tegelikke saksapärasusi üsna tihti. Mõlema kirjamehe hoolitsetud „Tarto- ja Võrroma Kalendris“ 1842. aastalt loeme Kreutzwaldi palas „Mõnnest ilmlikku säedussest“ (loodusseadusest!) germanistlikke kõrvallauseid, nagu:

mis essite vaja ärra selletata on —

Selleaolist kohmakust ei kuule Fählmannil. Tal leidub aga küll teisesuunalisi, germanismi-tendantsile vastandlikke kõrvalekaldumisi üldisemast kombest paigutada üksik finiiitvormiline verb kõrvallause lõppu ja infiniitverbiga täiendatud finiiitverb selle täiendi ette, eel lõppu. Need on juhud, mida võib heaks kiita ka praegune lauseriform; nende sõnajärg pole aga põhjustatud mitte ühekülgselt intellektualismist, nagu see maksab nüüdses kõrvallause ja pealause sarnastamise pürgimuses, vaid eeskätt püüdest lauseosade rütmilisele tasakaalule.

Finiitverb kõrvallause sees

niisiis tõstab tarbekorral sõnastuse sujuvaks:

nõnda et see mitte raske ei ole seda tõbe lapse juures tunda, P 38 a., mis naine koddo olli linnast tühja asja tellinud, Kr 47 k., kes sindn ei kela Jummal sõnna so omma keles luggemast. T 46 ü., nago olleks ta tahtnud villetsat omma silmadega mahhapista, T 45 a., kus viimast korda aina tassa ülle silla sõida vad musta vankri peal, Ks 54 a.

Viimane lause on ilma huvivähese infiniitverbita lõpul. Selles toredas näites märkab lõpetussõnade mõjukust nende uudiskohal, verbi järel. Siin avalduva meeoleu drastilist

vastandit väljendab aga otsekui praegusaegne hüpermodernism:

mis vaev püksata mehhele juhhub peale. K 52 a.

•Lõppeks kohtab ka sellist predikaadi täiendite esiletõstmist ebahariliku järeldaigutusega, mil ei puudu retoorilise kaatsuse ilme:

Agga kui nõu peab hää ollema, Kr 46 a., midda enam nad ollivad noores põlves õppinud. T 44 a. Kas se ma on innimesele sovitav? T 43 a.

Hää ja „noores põlves“, inimesele soovitav on alla kriipsutatud, kõrvallause langustoon on tõusvaks muudetud — nagu see sünnib vähem markantsel määral kõigis käesoleva sõnarjjetüübi näiteis.

Viimased eritaotlus-juhud aga sunnivad jälle kord osutama F-i keeletarvituse oskavale suveräänsusele, mis tunneb väga palju vahendeid oma intentsioonide läbiviimiseks. Püüdest adekvaatsele ja praktilisele väljendusele seletub F-il ka ainuke tõeliselt germanistlik sõnaseadunähtus,

predikaatverb kõrvallause algul.

See paigutus valitseb n. n. tingivas kõrvallauses, mis käib pealause eel; mujal ta ei tule ette.

On haigus selle viisi peal päeva viis ehk kuus kestnud ja ei ole lapse elu veel võtnud, siis tuleb... P 38 k. Hakkab haige nüüd paremaks saama ja nahk ennast lahti koorima, siis näitab laps... P 39 a. Lähheb tallopoeg mõnne einatustiga linna, ikka küll... T 45 k.

Nähtavasti autor on tüübi üle võtnud saksa keelest kuulausestiku toonkäiku vaheldava (— tavaline tingiv lause on tõusvatooniline sarnaselt harilikuma pealausega, see tüüp aga langev —) ja vähesõnalise — konjunktsioonita —, üldse praktilise sõnarjjestus-erivõimaluse. Kõikjale pealause-eelsesesse kui -lauseisse see kord ei küüni; ta püsib enam tingimuse-tagajärje kõrvutamise juhtudel. Eriti sagedane ta on praktilises 1841. a. kirjutises „Punetus“; a. 1850 tõsisetoonilises ilukirjanduslikus palas „Villets“ teda enam ei leia — asemele on astunud eestilised sidesõnadega konstruktsioonid.

Lõpetatud sellega kirjeldus verbi paigutuse olulisemaist viisidest ja nende põhjustest Fählmanni eestikeelses proosas, võidakse peatuda hetkeliseks tagasivaatamiseks. Analüüsisist saadud muljed tihenevad mõningaks otsustuseks meie kirjanduselu müüdilisel vara-ajal teotsenu keeletarvituse, erilisel ta verbikäsitluse kohta.

Võib väita suurema riskita, et väevalt kuski mujal saab eesti proosas kohata kahekümne lehekülje ulatusel sellist sõnaseadu-stilistilist rikkust kui F-i lausestus. Lähemalt: see sädelev mitmekesisus ja virgus tuletub kõige pealt vabadusest iseseisva ütluse — „pealause“ — sõnastamisel. Näeb, et lausedünaamika sõlmpunkt, predikaatverb, liigub elastselt lause ulatuses, alludes enamasti kõnetooni ja -rütmi vaheldumismõnude meelelisile kriteeriumele, tihti aga ka aidates oma asetusega väljendada ütluse sisundit. Rüttimeele erkuselt F. on isegi võõrastav nüüdisaja keeletundele, milles lausefüüsilise tajumine üldse on kuivamas; sõnapaigutuse ekspressiivsusest aga võiks praegune keeletarvitus õppida.

Keeleuudendusliku lauseriformi huvikohtade — kõrval- lause ja infiniitverbi käsitluses Fählmann ei näita seda julgust, mis predikaadi kasutamisel pealause. Siin maksab üldiselt reegel, et infiniitverbi täiendid üldse kui ka finiitverbi täiendid kõrvallauseis seisavad oma peasõna eel. Seejuures aga nimelt infiniitverb asetseb täiesti kindlalt nii pealause kui kõrvallause lõpus — laskmata siingi endast predikaati üle — ja eristab niiviisi konservatiivsema eesti sõnajärje selgesti saksa lauseehitusest. Kogu reeglitekompleksist ometi tehakse erandeid — elulisuse nimel.¹

Seaduste kui ka vabaduste oskav kasutamine ongi võinud tollaegsest vähe-edenenud keeleainest vormida nõudmatud, ent meile juba oma välises tegumoes tugevalt mõjuvad luge- mispalad.

Harald Paukson.

Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi kümneaastasest tegevusest.²

Järg.

Alljärgnevas vaatleme Emakeele Seltsi tegevust vastavalt Seltsi üksikutele tegevusharudele.

Murdeuurimine oli AES-is kõne all alates esimesest töökoosolekust. Korraldati juba 1920. a. kevadel prof. Kettunen'i

¹ Kõiki neid vaatluse tulemusi tõestab statistikaga üliõpilase L. Rooma seminaritöö „Sõnade järjekorrast Fählmannil“. 1930.

² Käesoleva ülevaate algus (vt. EK nr. 4—5, lk. 114) on sattunud eksikombel vigasena trükki. Palutakse seda alljärgnevale vastavalt õiendada:

Eesti keele uurimine ja arendamine on kuulunud juba enne Eesti iseseisvust muude harrastusalade kõrval nii mõnegi organi- satsiooni töökaava. Nimetada võiks siin möödunud sajandist õpetatud Eesti Seltsi (asut. 1838) ja Eesti Kirjameeste Seltsi (asut. 1872), käesolevast sajandist aga Eesti Kirjanduse Seltsi (asut. 1907).

poolt praktilisi harjutusi murdekorjajaile, kuigi ei saadud mõelda veel süstemaatsemale kogumisele. Et aga siiski sõnalist vanavara kadumise hädaohust päästa, avaldas A. Saareste kodumaa ajakirjanduses rea üleskutseid vananevate ja ununevate sõnade kogumiseks, mis elavat vastukaja leidsid. Samuti rõhutati ka juba Seltsi algusaastal kohanimede põhjalikuma korjamise tarvet, kuigi tegelikkude sammudeni sel alal ei jõutud. Järgmisel suvel (1921) asus Seltsi ülesandel juba tööle esimene murdestipendiaat hr. Voolaine, kes töötas Aluliina ja Lutsi eestlaste keelepiirkonnas.

Süstemaatsele tööle, nagu eelpool tähendatud, saadi asuda riigi toetusel alles 1922. aastal. Juba algul seati kokku kindel kava, mille järele kavatseti üle riigi 30-st kihelkonnast koguda 10 aasta jooksul sõnavaraline ülevaade Wiedemann'i järele, igast kihelkonnast häälikulooline ülevaade, kohanimesid, murdetekste ja muud. Kogu töö tegelik korraldamine ja juhtimine usaldati hr. Saareste hoolde, kel sel alal oli rohkesti isiklikke kogemusi ja kes oli tutvunenud ka teiste maade murdeuurimistööga.

Esimesel suvel töötas kohtadel kümmekond stipendiaati, esitades töötulemusena ligi 26.500 sõnasedelit, üle paarikümne rulli fonograafilisi tekste ja mõnekümnest punktist häälikuloolisi ülevaateid. Kuigi mõnes kogus esines kahtlusi transkriptsioonis, võidi töö algusega antud oludes siiski rahule jääda. Järgmisel 1923. a. suvel töötas juba stipendiaatidena 20 üliõpilast, koguti üle 33.000 sõnavaralise teate. Ühtlasi püüti ka murdekogumist ja selle tulemusi laiemale ringkonnale tutvustada (üldkoosolekuil aruandeid murdekorjamistööst ja „Eesti Keeles“ ülevaateid murdekogumisest). Samuti hakati ajakirjas ka paremaid murdetekste avaldama, mis teatavasti tänini on jätkunud. Järgnevatel aastatel paisub murdekogumise tegevus järjekindlalt. 1924. aastal töötab 21 stipendiaati, kogutakse üle 40.000 sõnasedeli. 1925. a. on stipendiaatide arv 23, kogutud sedelite hulk ulatub 48.000-ni. Paaris kihelkonnas jõutakse isegi tööga juba lõpule.

Hariastmele ainestiku kogumise kvantumi poolest jõuab murdeuurimistöö 1926. aastal. Murdestipendiaatide arv tõuseb sel aastal 31-ni, kogutud sõnasedelite hulk küünib 61.000-ni, lisaks veel rohkesti häälikuloolisi ülevaateid, murdetekste ja muud. Töö paisumise tõttu täiendatakse nüüd ka Murdetoimkonna juhatust abijõuga, kelle hoolde jääb murdekogude korraldamine, läbivaatamine jm.

Järgmistel aastatel on küll nii murdestipendiaatide kui ka kogutud ainestiku hulk vähenenud (1927. a. oli 22 stip., koguti ligi 40.000 sed.; 1928 — 17 stip. — 30.500 sed.; 1929 — 19 stip. — 25.800 sed.), kuid seda enam on suudetud kogude sisulist väärtust tõsta. On hakatud nõudma enam lausenäiteid sõnade tarvitamisviisi ja tähenduse kohta, on jälgitud haruldasemaid sõnu lisanõastikkude ja muude küsitlusvahendite kaudu jne. Töö süvendamiseks alustati 1929. a. suvel esialgu ühes kihelkonnas ideoloogilist küsitlemist, mis võimaldab sõnavara jälgida põhjalikumalt ja edukamalt.

Ühtlasi on viimastel aastatel erilist tähelepanu pööratud ka olemasolevate kogude korraldamisele, parandamisele ja täiendamisele.

Viimane ongi õieti otseseks AES-i eelkäijaks keelelise uurimistöö korraldamisel ja avaldamisel.

Kuigi ka Eestis AES-il oli eelkäijaid, sai puhtkeelise seltsi asutamise mõte siiski tõuke Soomest.

Nagu Soomes...

Selleks on palgatud tarvilisi abijõude üliõpilaste-stipendiaatide hulgast.

Märkida tuleks ka seda, et töö huvides möödunud aastal reorganiseeriti senine Murdetoimkond ja suurendati selle liikmete arv kuni 5-ni.

Nagu näeme, on töö üldiselt arenenud ühtlaselt ja kavakindlalt. On alati püütud tööd tihendada ja süvendada, kuigi siin on takistuseks meie stipendiaatide pere vahelduvus.¹ Tööd on kogu aeg hoolikalt ja asjatundlikult juhtinud prof. A. Saareste.

Vaadeldes senise töö tulemusi, võime tööga täiesti rahul olla. Peamiseks töö-alaks on olnud sõnavara küsitlemine Wiedemann'i järele. Seni on see töö esialgselt lõpetatud 20 kihelkonnas, üle 50% on kogutud 7, alla selle 3 kihelkonnas. Kogu kavatsetud sõnavaralise küsitlemistööst on seega tehtud 87,7%. Kokku on sel teel kogunenud murdearhiivi üle 229.500 sõnavaralise teatesedeli. Kui siia juurde veel arvata lissõnastikkude abil ja muul teel kogutud sõnasedeleid, siis sisaldab AES-i murdearhiiv praegu üle 271.300 sedeli eesti murrete sõnavara.

Teiseks murdeainestiku kogumisealaks on olnud eesti k o h a n i m e d. Neid on kogutud üle kogu Eesti stipendiaatide poolt 34.600. Kokku ulatub seega Eesti alalt päritoleva ainestiku hulk AES-i murdearhiivis 306.000 sõnasedelini.²

Edasi tuleks siin nimetada ka väärtuslikke sõnavarakogusid meie s u g u k e e l t e alalt, Vadjust ja Ingerist. Vadjalase Dm. Tsvetkovi (+) poolt koostatud vadja keele sõnastik sisaldab tervena umbes 18.000 sõnasedelit; ingeri sõnastiku seni valmisolev osa ulatub üle 16.000 sõna. Viimast koostab ingerlane A. Angere.

Häälikuloolisi ülevaateid on seni tehtud 48 kihelkonnast, mõnest kih-st isegi mitmest punktist. Morfoloogilisi ülevaateid on koostatud 14 kihelkonnast.

Murdekeele näidetena on kogutud kuuldelisi murdetekste 50 kih-st, kokku 1500 lk. Fonograafsele murdetekstide kogu sisaldab ligi 220 rulli. Viimaste hulgas väärivad eriti nimetamist prof. Ketunen'i kogutud liivi murdetekstid. Üldiselt on koondunud seega AES-i murdearhiivi kõik tähtsam eesti murretesse puutuv materjal ja hulk väärtuslikku meie sugukeelte alalt.

Kui küsime, kui palju on meil eesti murdematerjalide kogud maksma läinud, siis selgub, et meil murdekogumiseks kogu selle aja kestel on kulutatud kr. 17.069,19. Arvestades meie praeguste murdekogude ulatust, seda, et ainuüksi nende kogumisel on töötanud 92 eri stipendiaati (49 naist, 43 meest) ligi 180 kuu, s. o. 15 aasta kestel, ei saa seda kalliks pidada.

Kuigi meie murdekogud oma mahukusest hoolimata pole ka puudusteta, ei saa siiski salata, et just selle materjali kogumisega AES on teinud suure töö meie keeleuurimise alal, on päästnud võib-olla palju väärtuslikku ja ununevat rahvasuust. Ei saa tänapäeval ükski keeleteadlane, kes tahab vähegi põhjalikumalt töötada eesti keele

¹ Pooled stipendiaatidest on töötanud ainult ühel suvel, kolmandik kahel suvel ja ülejäänud kuuendik kolmel või enam suvel. Ainult 5 stip. on töötanud 4—5 suve järestikku.

² Siia hulka on jäetud veel arvamata arvukad üliõpilaste harjutustöödena korjatud kohanime kogud, mis prof. Saareste on loovutanud AES-ile.

alal, mööda meie murdekogudest. Ja igale uurijale sugukeeltegi alal on Emakeele Seltsi kogud asendamatuks materjaliks.

Teine ülesanne, mille teostamisele ühenduses Seltsi majandusliikude olude paranemisega 1922. a. võidi asuda, oli eesti keele teadusliku ajakirja väljaandmine. See mõlkus juba Emakeele Seltsi asutajatel meeles. Vrd. Seltsi esimese põhikirja § 8: „Selts hakkab niipea kui võimalik oma ajakirja välja andma“ (AR I, 2.).

1922. a. aprillis ilmuski „Eesti Keele“ esimene number. Peatoimetajaks on J. Mark, sekretäriks A. Saareste. Saatesõnas tähendab toimetust, et ajakirja ülesandeks on „eesti keele kõigekülgne uurimine“ (EK I, lk. 1). Ajakiri tahab olla puhtteaduslik, kuid ka silmas pidada tegelikkude keeletarvitamist. Ajakirja ilmub aastas 6 numbrit à 32 lk., trükitakse „esimest numbrit 1200 eks., järgmisi 1100 eks.“ (AR III, 9). Raskusi sünnitas ajakirjale algul kaastöö vähesus. Välise kaastöö puudusel peavad esimeses aastakäigus sõna võtma prof. Kettunen 13 ja A. Saareste 15 korda. Nende toimetuse liikmete kirjutised moodustavad seega üle poole üldisest artiklite arvust. Võib-olla samal põhjusel esineb ka siin retsensioone ja arvustusi enam kui üheski hilisemas aastakäigus. Sisuliselt on aga keeleteadusliku ajakirja seisukohalt esimene aastakäik siiski tarvilisel kõrgusel. Väliskaastööliste hulgas näeme nimesid nagu Ojansuu, Penttilä, Toivonen, Vasmer j. t. Tähelepanava osa iseseisvaist artikleist moodustavad sõnade etimoloogiad, üksikute morfeemide päritolu küsimused j. m.

Hoolimata ajakirja teatud määral teaduslik-kuivast sisust oli EK tellijate arv harukordselt suur, ulatudes üle 350-ne. Arvatavasti oli selle põhjuseks seltskonna tookordne suurem huvi keele vastu ja ka ajakirja uudsus. Seda arvestades tõstetakse ajakirja tiraaž 1923. aastal 1500-ni.

Sisuliselt muutub ajakiri mitmekesisemaks. Puhtteadusliikude küsimuste kõrval kerkivad esile ka õigekeelsusküsimused; rohkesti käsitletakse murdekogumist. Kaastööliste arv on tunduvalt kasvanud.

Järgmisel kahel aastal (1924—25) jätkub ajakirja ilmumine samas suuruses A. Saareste toimetusel. Silmapaistev on nendes aastakäikudes puhtteadusliikude küsimuste esialgu tagaplaanile jäämine ja sagedasem tegelikkude õigekeelsusküsimuste käsitlemine. Eriti paistab aga n. n. küsimuste ja kostuste osa, milles ajakirja lugejate soovidele vastu tulles lahendatakse üksikuid keelelisi küsimusi. Ajakiri on muutunud seega elulisemaks ja kontakt lugejaskonnaga on tihedam. Endiselt jätkatakse murdetöö tulemuste populariseerimist aruannete ja murdetekstide avaldamise näol. Ühenduses ainelise olukorra paranemisega hakatakse nüüd ka kaastöö eest tasu maksma. Kuna tellijate hulk 1924. a. kahaneb, vähendatakse 1925. a. ajakirja tiraaži 1500 pealt 1000 peale. Ühtlasi hakatakse nüüd ajakirja lisana avaldama eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. 1925. a. ilmub neist 3 poognat.

Vahepeal oli EK kaastööliste arv suurenenud. Ka lugejaskond kasvas. Alates 1926-st aastast ilmubki EK suurendatud kujul, aastakäik à 8 nr., s. o. 256 lk., nende hulgas 3—5 trükipoognat vanemaid tekste ja muud. Kaastööliste arv on kõitunud 20—26, artiklite arv 33—49 vahel. Sisuliselt on ajakiri viimaste aastate kestel kujunenud ka enam-vähem ühtlaseks. Iseseisvad artiklid on kandnud kas puhtteaduslikku laadi või on käsitletud tegeliku keele küsimusi.

Teoste arvustisi on esinenud vähem. Teine liik kirjutisi on olnud pärit töömait (koosolekuteateid, aruandeid Seltsi tegevusest, murdeainestikku). Ajakirja sisulise väärtuse tõstmiseks kõrgendati 1929. a. kaastöö honorari. Teiselt poolt aga, arvestades puhtkeelilise ajakirja lugejate vähesust (umbes 200), otsustati juba 1928. a. kulude säästmiseks trükkida ajakirja ainult 600 eks.

Üldiselt EK toodangut vaadeldes näeme, et kogu 8 aasta jooksul on ajakirjas ilmunud 338 kirjutist. Neist on umbes pool iseseisvaid eesti ja sugukeeli käsitlevaid artikleid, teine pool aga arvustisi (49), kirjutisi töömait ja muud. Kaastöölistkonda silmitsedes osutub, et seni on ajakirjas sõna võtnud 86 isikut. Kaastöölistest on kõige enam üliõpilasi, vähem õppejõude ja veelgi vähem muid. Kui aga vaadelda kirjutatud artiklite arvu, siis selgub, et ligi pool (44%) kõigist artikleist on pärit ülikooli õppejõududelt. Haruldaselt vähe on aga kirjutisi mitteakadeemiliste ringkondade poolt. Võibolla, on seegi tõenduseks, et EK on kandnud ja kannab puhtteadusliku ajakirja laadi ja ehk on selle tõttu ka mõistetav ta lugejaskonna vähesus.

Kogu meie keeleteaduslik elu ja keeleline elu üldse on alati kajastunud Eesti Keele veergudel. Siin on leidnud avaldamist ja puudutamist kõik vähegi tähtsamad uurimused ja leiud meie keele alal, siin on alati silmas peetud meie tegeliku keele arengut ja püütud seda objektiivselt hinnata, siin on arvustatud meie keelelist kirjandust, siin on ilmunud huvitavamaid riismeid meie keeleuurimise alalt; paljugi siin ilmunust on püsiva väärtusega.

Ühenduses ajakirjaga võiks puudutada ka Seltsi toimetisi. Nagu eelpool mainitud, avaldati juba 1921. a. nime eestistamise propagandimiseks, selle küsimusega tutvumiseks ja kohase nime valimise hõlbustamiseks koguteos „Eestlasele eesti nimi“, sellest äratrükina prof. Kettunen'i artikkel „Nimede valik ja soetamine“ ja nime valijaile „15.000 uut sugunime“. Neis raamatuis antakse ülevaade sellest rahvuslik-kultuurilisest küsimusest, rõhutatakse eesti omapära tähtsust ja antakse nime eestistajaile võimalus niihästi ise endile eestipäraseid nimesid soetada kui ka valida neid antud nimestikust.

Siia toimetiste rühma kuulub ka äsjailmunud prof. J. Mägiste teos „Eestipäraseid isikunimesid“, milles on esitatud üle tuhande tarvitamiseks soovitatava eestilise ristinime.

Teine liik toimetisi on samuti rahvuslik-kultuurilise tähtsusega. Siin mainitagu neid AES-i väljaandeid, mis puudutavad meie sugukeeli. Eeskätt viit „Liivi lugemikku“ (1921—1926. L. Kettunen'i, O. Loorits'a ja A. Skadin'i koostatud). Liivi lugemikud on ühelt poolt heaks vahendiks sugukeelte õppijaile liivi keelega tutvumiseks, teisalt moodustavad aga vähese liivi kirjanduse trükkteostena teatava liivi rahvusliku kirjavara ja aitavad seega liivi iseoleku tunnet kindlustada.

Teine seeria sugukeeli puudutavast kirjandusest on määratud algavaile soome keele õppijaile. See M. Nurmiku toimetusel ilmunud n. n. soome kirjastik sisaldab kolmes väikeses kogus valiku soome muinasjutte ühes raskemate sõnade eestikeelse tõlkega joone all.

Kõrvu nende sugukeelsete raamatutega tuleb nimetada ka meie setu kirjastikku. Setukelse kirjanduse avaldamise tarve tekkis selle mahajäänuma hõimu hariduslikkude püüete toetamise soovist. Et setude lugema-õppimist hõlbustada ja ka Setumaa algkoolile tarvilikku õpiraamatut soetada, seks otsustati avaldada setu lugemikke. Toimkond, eesotsas õpetaja Ainelo'ga, hakkas tarvilikke materjale

koguma ja juba 1923. a. võis ilmuda „Setu lugemik I“ üliõp. Voolaine tegelikul toimetusel. Seda tööd jätkati ja paari aasta pärast ilmus ka teine osa lugemikust pealkirja all „Kodotulõ“. Nende tööde avaldamist soodustas Piirimaade Kultuurkapital.

Lisaks sellele astuti samme ka setukeelse Uue Testamendi soetamiseks. Saadi sellekski tarviline toetus (Briti Misjoniseltsilt) ja 1926. a. ilmus seegi E. Puusepa tõlkes ja P. Voolaine keelelises redaktsioonis.

Erilise liigi AES-i toimetiste hulgast moodustavad AES-i Aastaraamatud. Neid on üldse ilmunud viis (I—V), kokku kuue aasta tegevuse kohta (1920—25 incl.). Siin annab sekretär ülevaate Seltsi üldisest tegevusest aasta jooksul, esitab aruandeid ja väljavõtteid Seltsi protokollidest.

Hiljem ei ole ülevaateid ja aruandeid Seltsi tegevusest enam aastaraamatute näol avaldatud, vaid on vastavalt nii Seltsi tegevuse ülevaated kui ka väljavõtted koosolekute kirjeldustest asetatud EK-de.

Tegeliku keeleõpetuse alalt on ilmunud äratrükina 1925. a. Eesti Keelest vastava toimkonna poolt väljatöötatud „Valik eestikeelseid grammatilisi oskussõnu“, milles katsutakse lõpetada varem valitsenud korralagedust keeleõpetuslikus terminoloogias.

AES-i toimetiste hulgas, kuigi Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel, ilmusid 1927. a. Elmar Muugi „Eesti Keeleõpetus I“ ja „Lühike eesti keeleõpetus I“. Mõlemad need keeleõpetused, millest vähem küll õieti on suurema lühendatud kuju, on oma asjaliku ja täpsa esitusviisi ja tänapäeva üldsusele enamvastava keelekäsitluse tõttu üldiselt tulnud koolides tarvitusele. „Lühikesest eesti keeleõpetusest“ ilmus juba järgmisel aastal teine trükk.

Edasi väärrib tähelepanu AES-i toimetiste hulgas A. Saareste ja A. R. Cederbergi toimetusel ilmuv „Valik Eesti kirjakeele vanemaid mälestisi“, mille avaldamisele EK-e lisana üksikpoognate kaupa asuti juba 1925. a. Eiraraamatuna köidetult ilmus esimene vihk vanemaid mälestisi 1927. a., teisest on ilmunud seni 9 poognat.¹ Siia on koondatud meie kõige vanemaid senisäilinud keelelisi mälestisi, alates XVI sajandi algupoolelt ja lõpetades piibli ilmutamisega 1739. Teksti on püütud võimalikult täpselt ja ustavalt algupärandite järele edasi anda. Selle tõttu ületab see kogu teadusliku täpsuse poolest meil varem ilmunud vanemate tekstide väljaandeid. Eriti väärtuslik on see kogu aga selle tõttu, et suur hulk siin avaldatud tekstidest on käsikirjade järele alles siin esmakordselt avaldatud ja saab alles selle kogu kaudu keeleuurijatele kättesaadavaks.

Teaduslikku laadi kandvatest toimetistest tuleks nimetada 1927. a. ilmunud meie ülikooli Foneetika Laboratooriumi juhataja W. E. Petõrs'i iseseisvat uurimust „Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises“. Järgmisel aastal ilmus samalt autorilt Eesti Keele lisana väike käsiraamat „Eksperimentaalfoneetika alged“, milles autor tutvustab lühidalt lugejaid eksperimentaalfoneetika aparatuuride ja meetoditega. Samuti äratrükina „Eesti Keelest“ ilmus 1927. a. ka prof. A. Saareste pikem teaduslik artikkel „Tundmused tegurina keelearengus“.

Lõpuks ei saa toimetiste hulgas nimetamata jätta ka loodetavasti juba lähemal ajal ilmuvat J. Mägiste ja J. Aaviku „Soome-eesti

¹ Arvestatud kuni veebruarini 1930, s. o. käesoleva ülevaate kirjutamiseni.

sõnaraamatut“, mille väljaandmisele taheti asuda juba 1921. a., kuid mis olude sunnil on pidanud seni viibima.

Teoksil olevaist teoseist tuleks nimetada ka prof. A. Saareste „Ideoloogilist sõnaraamatut“, milleks on tehtud rohkesti eeltöid ja mille käsikiri on valmimas.

Nimede-eestistamise alal oli töö ja ka tagajärgede hariastmeks 1921. aasta. Kuigi ka hiljem propagandat jätkati, on see töö publiku loiduse tõttu visalt edenenu. 1923. a. kevadel asutati üldise Nimedemuutmise Toimkonna juurde ajutine akadeemiline harutoimkond; 1925. a. kevadel moodustati aga üliõpilasorganisatsioonide esndajaist alaline Üliõpilaskonna Nimedemuutmistoimkond, kelle ülesandeks jäi nimede-eestistamise propageerimine üliõpilaskonnas ja ühise tähtajalise nimedemuutmise korraldamine 1. mai puhul. See toimkond on igal kevadel traditsioonilist nimede eestistamist õhutanud üliõpilaskonnas ja on igati püüdnud nimede eestistamise asja edendada.

Üldine Nimedemuutmise Toimkond, mis algul oli moodustatud ühiselt AES-i ja E. Kirjanduse S-i poolt, hiljem aga ainult AES-i juures töötab, on samuti püüdnud küll tähtsamatele tegelastele meeldetuletusi saates, küll isiklikult lubadusi võttes, küll ajakirjanduses nimede-eestistamist õhutades, küll vastavaid üleskutseid ja brošüüre kirjas-tades mõjuda nimemuutmistöö elustamiseks kaasa, kuid toimkonnal on tulnud siin pehastunud traditsioonidega vastuollu sattudes vaevu teed murda. Ei saa siiski salata, et toimkond on teinud omal alal suure töö. On büroo kaudu ja muul teel antud nõu nimemuutjatele, on püütud nimemuutmist võimalikult hõlpsaks ja odavaks teha, on kaitsitud kallaletungide puhul avalikult oma seisukohti, on puudutatud omapäraste ristinimede küsimust jne. Ja üks ole küllaldaseks tõendiseks sellest tööst needki 524 uut perekonnanime, mis on ja jäävad kõige paremaks mälestusmärgiks meie rahva omapärastumise teel.

Toimkonna juhatajaks on kogu aeg olnud J. Ainelo.

Edasi jätkatakse ka AES-i algusaastail alustatud sugurahvaste toetamist ja uurimist. Korraldatakse korjandusi ja soetatatakse toetust liivlastele, eriti Liivi Haridusseltsile liivi keele õpetamiseks ning alalhoidmiseks liivi koolides. Ollakse kontaktis liivlastega ja peetakse nende tegevust silmas, avaldatakse „Liivi lugemikke“ ja püütakse omalt poolt liivlasi eelarve korras ka toetada.

Peale liivlaste on olnud teistegi sugurahvaste uurimis- ja toetamisküsimused päevakorras. 1923. a. I sem. on AES-i eestkostmisel saanud Piirimaade Kultuurkapitalist lühiajaliselt stipendiumi ingeri üliõpilane Valer. Muurmetsä, kelle vastukohuseks oli ingeri sõnava registreerimine sõnastiku koostamiseks, ja vadjalane Dim. Tsvetkov, kes asus vadja sõnastikku kokku seadma, millise töö ta ka teostas kolme aasta kestel. Ingeri stipendium määrati hiljem üliõp. Aleksander Angere'le, kes käesoleva aastani on töötanud ingeri sõnava ülesmärkimisel. Edasi on samalt Piirimaade Kultuurkapitalilt 1926. a. alates AES-i kaudu toetust muretsetud kolmele setu tähtsamale lauluemale [Anne Vabarn, Irene Luik (Martina Irö) ja Taarka Pisu-maa (Hilana Taarka)].

Ühenduses hõimukultuuriliste küsimustega tuleks puudutada ka „Soome-Eesti iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeva mälestamise kapitali“, millele aluse pani juba Seltsi asutamisaastal Soome saadik

Eestis hr. Reijonen, annetades Seltsile 25.000 st. tingimusega, et selle kapitali protsendid siis, kui kapital on tõusnud 100.000-ni, stipendiumina antaks Seltsi liikmeile, kes sõidavad Soome keelt õppima. 1925. a. täiendas Seltsi juhatus toetajaliikmete summadest selle kapitali 100.000-ni ja nüüd võidi kapitali protsente hakata kasutama Seltsi liikmeile stipendiumidena. Seni on sellest kapitalist saanud stipendiume 4 AES-i liiget-üliõpilast: hr-d H. Klein-Rajamaa, K. Mihkla, K. Hermlin ja Ed. Roos.

Uutest algatustest Seltsi elus tuleks nimetada auhinnatöö välja kuulutamist 1927. a. teemal „Häälikulised erinevused murret kõneleva perekonna kolme vanuspõlve vahel“. Auhindu oli määratud kaks: I auhind 15.000 st., II — 10.000 st. Kuna töid sellele teemale ei esitatud, siis kuulutati 1929. a. uus auhinnatöö välja teemal „Kirderanna murde üleminek maamurdeks“. Auhindadeks on seekord: I auhind — 12.000 st., II auhind 8000 st.

Mis puutub Seltsi majanduslikku külge, siis nägime, et juba algsaastail sai Selts lahketöe toetajaliikmete annetuste kaudu kindlale jalale. Edaspidi on need toetused küll isegi lubatud ulatuses suuremalt osalt täitmata jäänud, kuid Seltsi suurtest kultuurilistest ülesannetest on üldiselt aru saadud ja Seltsi lahkesti toetatud. Seltsi uurimistödeks, peamiselt murdeuurimiseks, on saadud riiklikku toetust juba alates 1922. aastast ja hiljem ka ülikoolilt. Seltsi kirjanduslikuks tegevuseks, peamiselt keelelise ajakirja väljaandmiseks on toetusi saadud Kultuurkapitalilt. Alates 1925. aastast on seltsil olnud ka esindaja (A. Saareste) Kultuurkapitali Kirjandussihthkapitali valituses. Hõimukultuuritöö tegemiseks on, nagu eelpool nägime, lahkesti antud toetust Piirimaade Kultuurkapitalist. Üldiselt on seega Selts olnud majanduslikult tarvilisel määral kindlustatud.

Seltsi siseelu on arenenud enam-vähem ühtlaselt. Esialgne põhikiri täiendati vastavalt nõuetele ja kinnitati 1925. a. Tarvilised kodukorrad töötati välja juba enamasti Seltsi tegevuse algusaastail.

AES-i juhatuse koosseis on kogu kümne aasta jooksul olnud kaunis püsiv. Üldse on selle aja kestel juhatuse liikmena töötanud 20 isikut. Neist on juhatuses olnud A. Saareste — 10 korda, J. Mägiste — 7 korda, O. Loorits — 6 korda, L. Kettunen, E. Muuk, E. Nurm, A. Tamm, J. V. Veski — 5 korda, teised vähem. Eriti püsiv oli juhatuse koosseis esimese viie aasta jooksul. Juhatuse koosolekuid on peetud üldse 147, neis on arutatud 1030 küsimust. Asjaajajaid on Seltsil olnud viis. Liikmete arv on kõikunud 41—112 vahel. Seltsi auliikmeteks on Seltsi asutaja ja esimene esimees prof. Lauri Kettunen ja dr. Oskar Kallas.

Üldise pildi AES-i tegevusest võime saada ka Seltsi üldkoosolekute arvu ja neis arutletud üksikküsimuste hulga järele. Kõige intensiivsem Seltsi tegevuse aeg koosolekute suhtes on olnud aastail 1922, 1923 ja 1924. 1922. a. on peetud isegi 10 üldkoosolekut, järgmisel kahel aastal kummalgi üheksa. Hiljem on üldkoosolekute arv kahanenud, püüdes 1926. aastast kuue peal. Üldkoosolekute arvu vähenemise põhjuseks on osalt see, et varem rahvaluulelisi ja muidki aineid esitati Emak. Seltsi koosolekuil, hiljem aga need alad on jäänud erialaliste seltside hooleks, osalt aga ka üksikute toimkondade ja juhatuse töö süvenemine ja suurenemine. Üldse on kogu Emak. Seltsi senise tegevuse ajal peetud 74 üldkoosolekut, mil esitatud 162 ettekannet 49 isikult. Ligi pooled neist ettekandeist on pärit ülikooli õppejõududelt, pooled aga üliõpilastelt ja teistelt. Tähtsamad ettekan-

ded oma enamuses on avaldatud „Eesti Keeles“, vähem „Eesti Kirjanduses“ ja teistes ajakirjades.

AES-i üldkoosolekuil peetud ettekandeid sisuliselt vaadeldes näeme, et sama avar ja lai kui on AES-i tegevusala üldse, samasugune on ka ainete valdkond, mida on ettekannetes käsitletud. Üldkeeleteaduse alal on püütud kontaktis olla välismaal valitsevate keeleteaduslike voolude ja liikumistega, on seletatud üldkeeleteaduse printsiipide seisukohalt meiegi keele nähtusi, on jälgitud üksiksugupõlvade ja üksikkihtide keelt, on katsutud selgitada sugukeelte najal meie kirjakeeles ja murdeis esinevaid häälikunähtusi, on vaadeldud morfeemide esindust ja nende algupära jne.

Võrdlemisi rohkesti on esitatud ka sõnade etümoloogiaid, peamiselt küll eesti alalt, osalt ka sugukeelist. Siin on püütud jälgida nii kirjakeelsete ja murdeliste sõnade kui ka kohanimede algupära. Kuigi kõik esitatud etümoloogiad pole paika pidanud, on sel alal siiski hulk püsiva väärtusega tööd tehtud. Oleviku keelendite jälgimise kõrval on analüüsitud ka vanemaid keelelisi mälestisi, vaadeldud vanemaid nimesid ja jälgitud tekstide päritolu. Ei ole puudunud ka ülevaated murdekogumistööst ja ettekanded hõimurahvaste üle.

Teine liik AES-i üldkoosolekuil puudutatud küsimusi on enam-vähem praktilist laadi. Neis on käsitletud peamiselt tegelikku keeleõpetust ja keeletarvitamist, õigekeelsust. Siin on vaadeldud meie üldist keeleoskust, on toodud näiteid puudustest meie keele tarvitamise, on tagajärjekalt otsitud teid, kuidas tõsta meie emakeele õpetuse tasapinda, kuidas tõsta õigekirjutuse oskust.

On püütud õigekeelsusküsimustes kahtlusi kõrvaldada ja seisukohti võtta. Püsivalt päevakorral olevatest õigekeelsusküsimustest võiks nimetada perekonnanimede käänamisküsimust ja meie kohanimede õigekirjutusküsimust. Kuigi siin üksikasjus on ehk veel väikesed kõikumused võimalikud, on üldiselt siin seisukohad enam-vähem kindlaks kujunenud. Nende keelekorraldamise ja ühtlustamise küsimuste kõrval on Emak. Seltsi üldkoosolekuil olnud harutlusel ka keeleuendusküsimused. On ühelt poolt arvustavalt vaadeldud meie keeleuendusliikumist, teiselt poolt on aga AES-i kõnetoolilt tehtud ka keeleuenduse ettepanekuid. Nimetada võiks neist O. Looritsa „olnuksin, olnuvat“ ettepanekut ja A. Nei *-nt lõpulist ekstsessiivi*.

Edasi on AES-i koosolekuil esinetud keeleliste teoste arvustistega, Seltsi töö tulemuste ja kavatsuste tutvustamisega, ja rahvaluuliste ning muude ettekannetega.

Kui nüüd lõpuks heidame pilgu tagasi kogu kümneaastasele tegevusele, peame küll tunnistama, et Ak. Emakeele Selts on rahuldavalt täitnud oma ülesandeid. Rahvuskultuurilisel alal on tunnistuseks Seltsi tööst üle 500 uue eestipärase perekonnanime; tegeliku keelelu korraldamise alal on Seltsi otsused üldsusele alati olnud mõõduandvad ja ta püüded meie keele ühtlustamisel ja keeleoskuse tõstmisel pole jäänud tagajärjeta; teadusliku keeleuurimise küllaldaseks väljenduseks on Seltsi väljaannetes avaldatud tööd ja rikkalikud murdeainestiku kogud. Meie kultuurilukku jääb Ak. Emakeele Seltsi senine töö igatahes väärtuslikuna püsima. Loodame, et Selts ka tulevikus jääb meie keelelise elu südameks.

A. Kask.

Küsimused ja kostused.

1. *-tus* ja *-tis*.

Kas on tuntud *-tus* - *-tis* reeglil kitsendusi või erandeid? Leian ÕS-ust küll joonestus - joonestis, kuid ainult joonistus, harjutus, mälestus 'Gedächtnis, souvenir'. Kas pole lubatav ütelda: harjutuseks kirjutan harjuti; valik kirjakeele vanemaid mälestisi; see joonistis ilmutab joonistusandi? Kui erandeid on, siis kust saaksin nende loetelu?

-t.

-tus ja *-tis* varal tekkinud sõnatuletisi tarvitab rahvakeel tavaliselt ilma tähenduslikku vahet tegemata. Ometigi tõendab hulgake rahvasuus tuttavaid sõnakujusid, et igapäevasele kõnekeelele paiguti ka mitte võõras pole vahetegemine kahe eelmainitud suffiksi, samuti aga ka *-dus* ja *-dis* najal moodustatud tuletiste vahel. Seks tarvitseb võrrelda kas või järgmisi kõnekeeles esinevaid sõnapaarikuid:

jahvatis = jahvatatav aine, jahvatatu,	jahvatus = jahvatamine;
kirjutis = kirjutatu, kirjapandu,	kirjutus = kirjutamine;
peletis = peletav vahend e. olevus,	peletus = peletamine;
vahetis = vahetamisabinõu, vahetatav ese,	vahetus = vahetamine;
käperdis = käperdatud asi, oskamatult tehtu,	käperdus = käperdamine;
soperdis = soperdatud töö,	soperdus = soperdamine. ¹

Sellest rahvakeeles peituvast kalduvusest ongi tõuget saanud püüd hakata sihikindlalt laiemas ulatuses vahet-tegevvalt kasutama suffiksitega *-tis* - *-dis* ja *-tus* - *-dus* juba moodustunud kui ka juurdesoetatavaid deverbaale. Nii siis väljendaks *-tis* - *-dis* konkreetset asja, tehtut, sõnatüves sisalduva tegevuse *s a a d u s t* (näit. asutis, sünnitis, saavutis, sulatis, sihitis, joonistis, harjutis, mälestis, tõendis, väljendis), kuna samale tüvele liituv *-tus* - *-dus* annaks sõnale *t e g e v u s t* väljendava tähenduse. Selle juhise järele käimine teeb kõnealuses küsimuses igasuguse eranditeloendi üleauruseks.

Muidugi nõuab eelneva reegli täielik juurdumine ning kodunemine veel aega; ei saa siis ka pahaks panna, kui vahetegemine kõnealuste suffiksitate vahel teostub esiotsa ähmasena, kusjuures eelistust osutatakse *-tus* - *-dus* kujule, koormates seda kahe tähendusega.

Siinpuudutatud vahetegemis-püüd on esiletungivamalt päevakorral alles viimastel aastatel; ta ei võinud siis eriti tõhusalt kajastuda selles ÕS-u osas, mis on trükitud enne kõnealuse vahetegemis-püüde ilmset esilekerkimist.

J. V. Veski.

¹ Tundub küll varjundiline vahe *-tus* ja *-tamine*, samuti *-dus* ja *-damine* abil moodustunud substantiivide vahel (*-tamine* - *-damine* rõhutab enam tegemise kestuslikku külge, kuna *-tus* - *-dus* kestust ei toonita), ometi on nende tähenduse ühiseks põhijooneks väljendada tegevust.

Vastutav toimetaja: Albert Saareste.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

15. Ning Kuningad Ma pääl, ning Ullemad ja Rikkad, ning Pä Mihhed ning Wäggewad ning keif Sullased, ning keif wabhad peitsid ennast Aukude ning Kiwvi Mäggide siže.

16. Ning ütliid Mäggede ning Kiwvi wasto: langege meie päle, ning ning katte meid selle Palle eest, te Järre pääl istub, ning Talle Wihha eest.

17. Sest temma suur Wihha Pääw on tulnud, ning kes woib seišta?

136.

1706.

Puhja.

Käsu Ants.

Kiri pastor Könik Könikson'ile.

Järgneva kirja, mille Käsu Ants Pärnusse saatis „dem Hochwohlgelehrten Hhr Magister, Könik Könikson Wohlverordneten Pastori zu Kawelecht“, leidis V. Reiman 1893. a. detsembris Liivimaa konsistoriumi arhiivist ja avaldas selle EÜS-i Albumis II (1894), lk. 193—4, mille alusel ka käesolev tekst on publitseeritud, kuna algupärand ise nähtavasti on kaotsi läinud.

Summalast Paljo Rahho n. Serwit.

Auwolikt Rörgeft Opnu Herr Magister, nint Rerf Esfand.

Ruitao nüüd meije man Luggu om, sis ei tijä minna selle auwolikkulle Herr Magistrille middäki muud sest assast kirjotada, kui et Summalalle olgu tenno, et meil meije Wainlaifest ennämb suurd pelgo mitte ei olle; Enge ennämb pelgo om neil meist, kui meil neist om, sest et ka ne illembä Wainlasse Tartuki linast püwäwä ärra paeta, kui neile meye Pardiff mahtu saab. Päle se sis anna minna selle auwolikkule Hhr Magistrile tedä, et se pastor Oldenkop taht tullewal Redil tulla meije Rahwast lawwale wõtma, Enge sest et meil Wina n. Obladit es olle, es woi ka mitte saija, sis ei woi seddä nüüd sel RörRAL mitte sündidä; Enge nüüd olleme meije Nöuw Rihlkunna Rahwaga piddäntu, et nemmä wois eggämees weidi rahha kofku panna, et üts ancker Wina woisi Pernust osta, nint kui minna seddä rahha olle kofku sanu, sis tahha minna, kui H, tahhab, Pernutte ütte Woormündriga minna, nint säält sis Wina nint Obladit osta, nint eht Summal meile feni weel parrembat aiga rahho polest annab, et sis

S'hr Magister ütten meijega jälle taggasi wois tulla, Ent seni jättä minna seddä auwolikko Herr Magistrit, se fige armsamba Jummalä hole n. Raikmisse alla, mitma 1000 Terwustega, n. jä ikkes se S'hr M. hä tahtja n.

Puhjalt den 14 Febr. 1706.

usfutaw orri

H. Kes.

S. p. Anna ka tedä, et Herr Magister tahhaß selle leutenant Waldenstattille kirjotada, et ne Kerk Essanda Tallomihhe, peäß ommete nüüd Se aigu mönni Koorma Ruutlit n. aija saibit wäljä weddädä, sest kii ne aija omma ärrä pallutettu, esfierralikkult Rest Essanda ußaija ümbrelt, Minna olle kül neid marja Puid tahtnu hoita, Ent se ei tahha mitte awwitada, muud middäki sel hawal kui Jummalaga.

137.

1708.

Puhja.

Käsu Ants.

Kaebelaul Tartu hävitamise puhul.

Äratrück laulu kõige vanemast seni tuntud koopias, mille teinud on Tartu Jaani kiriku õpetaja Johann Heinrich Grotjan varsti peale tagasitulekut Vene sõjavangist a. 1714 (vt. „Kirchenbuch der Deutschen Gemeinde an der St. Johannis-Kirche zu Dorpat“, Jaani kiriku arh., A I, nr. 1, lk. XVII—XX). Laulu on täielikult publitseerinud Fr. Biene-
man n'n, Die Katastrophe der Stadt Dorpat während des Nordischen Krieges (1902), II, lkk. 92—8 ja osaliselt V. Reiman, EÜS-i Alb. II (1894), lkk. 198—203.

Mo 1708. machte einer Käßo Hans, Rüstler zu Rawelecht od. Pohja Kirch folgendes Klag-Lied über die Verführung der Stad Dörpt.

1.

Oh! ma waene Tardo Liin:
Mes süнди nüüd siin minnoga
Perratu ma olle siin:
Kes woib mo päle kaeda?
Mo Pat mulle teggi sedda,
Et mul johtu ni suur Hedda,
Sedde pea nüüd tundma siin!
Oh! ma waene Tardo Liin.

¹ Sõnas siin on n parandatud m-st.

2.

Mes mul olli enne waja?
 Rui mul Rāši häste teuß:
 Torre Koa, torre Maija,
 Sure Uida, Wilja teuß.
 Kalli Kooli, Kerriku,
 Illufast teit ehhitu,
 Olli minno sißen fiin:
 Oh! ma waene Tardo Liin.

3.

Ma olli wäega kullus Liin
 Alle fige Liwa¹ Ma:
 Rit ne kalli Ujju fiin,
 Minno sißen ollüwa,
 Utkademi säeti,
 Sure Rohhto moisteti;
 Enne minno sißen fiin:
 Oh! ma waene Tardo Liin.

4.

Wilja Raup mul olli hä
 Rohke olli minno Mõõt,
 Woishi torrest ellada,
 Egga Neeß tei Patto Tõõt.
 Rohkeste ma siße sai,
 Rahinast ma wälja mõj.
 Nappist müdi Ollu, Wiin.
 Oh! ma waene Tardo Liin.

5.

Rui Lada Päiwa² ollüwa,
 [S]is neid fiin kül peeti,
 Ma Rahwas tokko tullüwa,

¹ Liwa asemele on teise tindiga parandatud Eifflandi (wa asemele fflandi).

² Esialgu Lada Päiwa kui, mis sõnade järjekord on numbritega muudetud.

Raupa sihe weeti,
Et torre olli käwwa tääl,
Mo egga Mehhel Turru pääl;
Ent kuß om se nüüd ennam siin?
Oh! ma waene Tardo Liin.

6.

Merre-Lain eß olle mitt',
Mo al nätta eal tääl.
Eß holi ma sest middäkit,
Kül Rahha todi Laimwa pääl,
Eß woi ma mitte kaibada,
Kül Rahha todi Laimwata,
Ötse koddõ sisse siin.
Oh! ma waene Tarto Liin.

7.

Ne kõrgest optu Prowesri,
Luddentid Akkademi¹ pääl.
Kui ka ne ausa Uhesri
Ja kif ne Kohtut' Reuja tääl,
Ne mitto mõnda ausat meest,
Ne sõwa ikkes Rahha eest,
Kohhalb wäega kallist siin,
Oh! ma waene Tarto Liin.

8.

Oh! ma waene Tarto Liin:
Ma kaiba oma Kallestust,
Armota ma olle siin,
Eß tunne oma Snnetust.
Kambri neile kallist müüsi
Wõtti nida kui ma tust
Rahha, neide käest siin,
Oh! ma waene Tarto Liin.

¹ Esialgsest Akademi on sama käekirjaga parandatud Akkademi.

9.

Mo Meelde, nätsse, tulleb nüüd,
 Sest ma kaiba väega tääl,
 Ning tunnist üles minno Süüd
 Ülli hallest, henne pääl',
 Et ni kalgt' ma neile olli:
 Seperrast Wennalinne tulli,
 Riip' mo käest k' ärra siin.
 Oh ma waene Tarto Liin.

10.

Rohalt kõrgiõ läst' ma,
 Wimata siin elladen,
 Elli ilma peljota,
 Torrest, surest wallaten,
 Et mõtle ninna [!] joht se pääl,
 Et pididi sündma mulle tääl¹
 Ütsit Hedda, waiw ning Piin;
 Oh! ma waene Tarto Liin.

11.

Sirmsast pallut Wennalinne,
 Mõnne Uijastag' mo Maad,
 Siõ ma naari üttelden
 Näts, nüüd omma Palga saat:
 Laõ palluda, ma pakka säält,
 Kõil Li[n]na² Liinan hoidaõ tääl,
 Ent nida sündi mulle siin.
 Oh! ma waene Tarto Liin.

12.

Pappi rööõõwa Kantõli pääl,
 Et Hedda saab mul tullemas;
 Ent panni sedda naruõ tääl,

¹ Esialgses sääl sõnas on s parandatud t-ks.

² Lirna.

Eß nalka joht waamb ollema,
Pappi Röökmä'enne¹ töttes jäi¹,
Hedda minno kätte sai,
Hedda sü[nd]ji minno siin.
Oh! ma waene Tarto Liin.

13.

Rui mo alla tulli tenn',
Kurri wäggew Wailanne
Alli hirmuõ Wemmalinne,
Olli wäega wihhane
Mitto Pombid siße h[e]id²,
Nida mo ta wäärda wöit,
Hirnuõ Hedda olli siin.
Oh! ma waene Tarto Liin.

14.

Tulli-Tarw mul lasti siße,
Tütti-Mürrin ning Pombi Hääl,
Soni Rahwa ütteleiße
P[o]rrut, loi kii mahha tääl,
Rahwas paesi Toomi pääl,
Eß löwwa Armo henne sääl,
Näts se olli hirmuõ Piin.
Oh! ma waene Tarto Liin.

15.

Rui jo Ruud katõ wasta panti,
Weggi, tappelden mustaõ jäi,
Sis Liin tälle ärra andti;
Nida ta minno kätte sai,
Ro[t]si Weggi sis paljas riis,
Ning neid Narwa alla wieß,
Et alle olli nätta siin,
Oh! ma waene Tarto Liin.

¹ Esialgse sai asemele on parandatud jäi.

² Esialgsest hand (?) sõnast on parandatud h[e]id (?)

16.

Liina-Rahwas jäiwa sija,
 Opaft Koddanikko ning Raat,
 Sest nēma neide Meeld eß tija,
 Mes Baiwa neile perrast saat;
 Teggi neile Wöruft tääl;
 Rutß kit Saksja Santsjo pääl,
 Kanti juwiva Möddo, Wiin.
 Oh! ma waene Tarto Liin.

17.

Rui nüüd Rahwas sedda näggi,
 Möttel [ʃ] nida mõnne Meesß:
 Melle[s] ta neil sedda teggi,
 [Ent]¹ Ent ta eßi sedda teeß,
 Et ni saje näтта sääl,
 Kes tull' torrest Santsjo pääl,
 Et ta panti tähhele siin,
 Oh! ma waene Tarto Liin.

18.

Kurri kawwal Wennalinne
 Saksu kui ta Warra näggi,
 Pand siß Liina Werr[ß]ja kinni,
 Paljo liiga Rahwal teggi;
 Rāßu temma wälja and,
 Wahhi (Karaulst) Rahwa perra pant,
 Wangin p[e]bdi rahwast siin.
 Oh! ma waene Tarto Liin.

19.

Pallut, kõrwet Rahwast waest,
 Rui ütß Tyrnan kunnaki,
 Eß armatse joht Meest, ei Naest,
 Ruutiga neid lahhoti,²

¹ [Ent] on tindilalguga osaliselt kaetud.

² Esialgne sõnadejärjekord on: Neid kuutiga lahhoti.

Et kül andti tälle Rahha,
Siffi nülgta neide Rahha,
Ärra neide Selgast siin.
Oh! ma waene Tarto Liin.

20.

Sirmuſ Hedda ſe olli nätta,
Halle om feſt kirjota,
Meſ ta Rahwal wõt ſiin tetta,
Wõt neid perran kiuſata,
Mõnda Süüd ta neile and,
Tarto Rabi Lüllü pand,
Iſhand kroy ning Moresin
Oh! ma waene Tarto Liin.

21.

Kui'ta' Ea ſedda Kulda ſai
Et Krootſ pallaw päle paiſt,
Siſ Ea Wenne-Male weij,
Rit ſe Liina Rahwaſt wäeſt,
Iſſanda ning Emmanda,
Alli halleſt igkiwa,
Wenne-Male minnen ſiin.
Oh! ma waene Tarto Liin.

22.

Neide Wä kit Liinan jäij,
Meſ neil Waefil olli weel,
Se kit teima kätte ſaij;
Sega rahhul eſ olle weel tääl,
Weggi teima wälja lähät,
Kiifma ärra meije Maad,
Läbbi aije kit Laane ſiin.
Oh! ma waene Tarto Liin.

23.

Rui kif Ma jo paljas aiije,
 N. häd Rahwast ärra riis,
 Sis ta hennel kirja saiij,
 Kum tedda sis siist ärrawies,
 Palluti sis Liin, ning Ma[.]¹,
 Laggedas, kif Tullega
 Pilli minno ümbre siin;
 Oh! ma waene Tarto Liin.

24.

Se om hirmus Ufi, halle Ufi,
 Et ma möttel joht se pääl'
 Es Wennaleiße [...] Wæggi².
 Mo häetama pididi tääl.
 (Sest et Range minna olli)
 Siski Müri ning ta Walli,
 Kif ta ümbreheitet siin
 Oh! ma waene Tarto Liin.

25.

Minno Illus, torre Näggo,
 Minno kalli Kerrifu,
 Minno kallis Karw, ning Teggo,
 Mo Koa, minno Pöningo
 Kif om mahha sabbdanu,
 Ötse ärra mäddanu,
 Nida saisa ma nüüd siin.
 Oh! ma waene Tarto Liin.

26.

Mo Krawi oma teudetü,
 Neist Mürist Wallist, Rundlist teus,

¹ Sõnale Ma järgnev selgusetu täht on teise tindiga läbi kriipsutatud.

² Sõna Wæggi on teise, mustema tindiga kirjutatud mingi läbi-kriipsutatud sõna peale.

Ne sinna sihe heidetu,
 Säl nüidiki kül welik näuß,
 Reid Püsi-Rohhi pillas tääl,
 Allitsite ning Krawi pääl,
 Et hirmuß om kil näтта siin.
 Oh! ma waene Tarto Liin.

27.

Oh! sa ausa Rahwa-Suggu,
 Ne mo Otsa näiwa tääl,
 Dange Kirja minno Luggu,
 Egga omma Rele pääl:
 Mes mul Wenna Wihha 'teggi' tennu,
 Rui ma olle hukka lännu,
 Ning kui olli enne siin.
 Oh ma waene Tarto Liin.

28.

Kirjotage Uja, Ruud,
 Run mul ots om tulnu tääl,
 Es se perrentullem Suggu,
 Wois se-st luggda Kirja pääl:
 Anno 'seitse' tuhat seitse Sabda
 Päle kattesä sündi sedda,
 Ots Margret Päiwal siin,
 Sai ma hukka } Tarto Liin.
 Palloteti

29.

Kes mo Otsa kaeb pääl,
 Dango sedda tähhele,
 Jätto Kurjust mahha tääl,
 Wötto Oypust hennele.
 Rängo ümbre Pattust henda,
 Et ei sa ka mitte nida
 Hukka öts minna siin,
 Minna waene Tarto Liin.

Armas Reval, Pernau, Rig' ¹
 Wõtte minnust oppust ka,
 Urge wõtte mes on liig',
 Rige neide Ufjuga,
 Jätke mahha Rõrgistust,
 Armaftage Allandust;
 Ei sa teije hukka siin,
 Rui ma waene Tarto Liin.

Om teid Jummal hoidnu weel,
 Olgo se iks teije Hool,
 Ufjutaw kui teije Meel,
 Om, omma Rõninga ² pool,
 Ne õma noore werregan,
 Nüüd teije eest om Sõddaman,
 Et teije eh' sa hukka siin,
 Rui ma waine Tarto-Liin.

Oh! olles mul se õn weel,
 Rui teil' om, mo Welli nüüd,
 Rittas Jummalad mo Meel
 Ning ei tefi ennamb Süüd,
 Ent nüüd om möda Armo-Uig,
 Se perrast jä ma õtse wai;
 Riwwi Unnik ma olle siin,
 Oh! ma waene Tarto Liin.

138.

XVIII sajandi algus.

Tallinna.

Vaderi vanne.

Äratrükk käsikirjast, mida alal hoitakse Tallinna l. arhiivis (B. K. 12) ja mille vanus, kirjastiili järgi otsustades, ei ulatu kaugemale XVIII sajandi algusest.

Minna N: N: wannun Jummal jures, et minna mitte muido tean, kui et se Pois N: ommašt Isfäst N: ning

¹ Esialgsel Riga on a läbi kriipsutatud ja selle kohale kirjutatud '.

² Viimane silp ga on tündilaiguga kaetud.

Ennast N: ühhes puhhas ning ausas Ubiello Wodis on
sündinud ning Ilmale todud, ni tõeste, kui Summal ning
temma puhha Ewangelium mind Ioho ning Hinge polest saab
aitma.

139.

1707.

Riia.

Kindral A. L. Lewenhaupti teadaanne rüüstamiste puhul.

Järgnev tekst on reprodutseeritud Tartu Ülik. Rmk-s alal hoitava
fotostaatse ülesvõtte põhjal, mille originaali leidis prof. A. R. C e d e r -
b e r g a. 1920 Stokholmi Kuninglikust ramatukogus („Kungörelser af Lif-
lands Generalguvernörer 2. 1690—1709“). Teadaanne on redigeeritud ka
saksa ja läti keeles.

**Se Rozi Runinglitto Mahesteti / minno Armolitto
Runinga Keneral de.**

Adam Ludwig Lewenhaupt /

Nijda kui meije sure imme n. melepahaga olleme tedä
sahnu / kuitao ni häste lynan / kui kah allewel / ja tol pol
weina hirmsast warastettas ning rõwittas rahwast / et ütfit
õhße rahhoga eiwoi maggada neide eest / sest et uße raud-
tabaga kinnipantu / Kellri / Podi nink aida raudkangidega
wallallesi puttas / wahhest kah lebbi kattuse siße minnäs / ja
kui teäka neid rõwliid johhub näggema nink erräkarristama /
sis pannewa nämä omme Rõwläwistuga surmani wasta.
Seperäst peame meye / nitui üllebä / se est murrettama nink
hold kandma / et sesuggune kurri tö nink ettewõttmine aigsam-
bast woise erräwaigistettäs sadha ; Sis om nüdkigille / epierral-
liffult Soldanille / erräkeeltu / olge nämä lynan / allewäll /
vorborill ehk tol pol weina korterin / sallajalt ehk arwalliffult
warastamast nink rõwimast ütte kõwwa ähwärdämissega / et
se kä nisuggutse wargusse nink rõwmise päl kinnitabbataš /
peäb ilma armota lüllä ülles podhus sahna. Perremihhel
nink talo rahwalle om luba antuwargelli wastapanna / kinni-
wõtta nink wahhi alla wijä / ja kui se Warras rõwlinink
surmaristaga wastapannob / sis om Luba tedbä mahhalitowa /
nink ei ole sest ütteki nuhtlust. Se Perremes ka oman maijan
nägge omme Soldanide man ütteki waryuše rista / raudkange
ehk rauda minka tappu wallalle kišuttas / peäb seddemaid

Regmenti Uperille nink Pällikuille seddä kuhlotama / nink nämä peäwa neid warguße riftu Soldanide käest ei utfindä erräwättma / enge kahseest neid nuhtlema. Se ümbrefönducine õhße tegge ka jaljo turja / seperäst käßeme nüd nyda kui enne kah kästu om / et Patrull peäb neid Soldanid / kumma perräst kella üttestä / kui trumkäunu om / uliða päl köndwa / kinni- wöttma (kõnelge nämä wasta meß nänka tunnema) nink Kort- kari wymä. Se Lynawacht peab kahesugguõid kinniwöttma / nink se kä wille wastapanneb peäb Meye Armolikko kuininga sädhuße perrä kõnwaste nuhhelduß sahma. Se perrä peäte nüd fik ellämä. Antu Rya Lijnapeld d. 21. Decembr. 1707.

Adam Ludwig Lewenhaupt.

140.

1709.

Pärnu.

Carolus Schultén.

Laul heebrea keele kiituseks.

Äratrökk Öpet. Eesti Seltsi arhiivis (MA. 135:19) tallel olevast koopias, mis tehtud on arvatavasti kaduma läinud trükkteosest „Rabbi Jehuda Lebh Versione, Notis, Paraphrasi, Emendatione Textus, Inter- stinctione, dictionumq; S. S. in margine notatione illustratus. Quem ... submittunt ... Carolus Schultén ... et Johannes Elias Pastelberg ... Pernaviæ ... 1709*.

1.

Kell meel ja moistus on woi se eä wottap keelba,
Et Judaliste keel, me põhaks nimmetaks,
Neil oppetajatell, kell kohus Jutlust welda,
Päks tarbits ollema, kui Sämma selletaks.

2.

Se kaßwo temma neil, ke tedda moistwad, annap,
On ennemuiste jo, ja nüüdki täda weel,
Sepärräst kitetaks, ke sedda murret kannap,
Et temma õjete saap kätte sedda keel.

3.

Sest ninda sammoti, kui Hallikas meil anna
 Se keigte maggufamb, ja keite selgemb wett,
 Ninda Ebreä keel kaa põha kirrja Sanna,
 Meil annap selgembast keit töiste keelde ett.

4.

Ja ilma temmata ei sa kül naljalt täda,
 Me Põhat Prowetit on ülles kirjotand,
 Me Summal ohwridest, ja kombest lahnud säda,
 Ja Judalestele eck weel on kulotand.

5.

Suur kahjo wastolik iggal ajal olnud,
 Kui rahwas sedda keeld on julgest põlganud,
 Küll Saht ja ridlemist se lebbi wahhest tullnud,
 Et pišut sedda keeld on häästi moistanud.

6.

Mei' õnsad wannemad, ja monni õppetaja
 Kül õnnis *Luther* kaa, on järgest kasseseind,
 Et nemmad *Rabbinid* ep joudnud kätte saja,
 Sa noorest Põlwest jo se ette murretsend.

7.

Niid Summal tännatud, weel lüidaks ausat rahwast
 Ke sedda Põha keeld on häästi kätte saand,
 Ke moistwad luggeda ja sälletada wahwast,
 Me läbbi *Saadias* ja toised kirjotand.

8.

Sijn on meil praego ka üks Kirko Õppetaja
Johannes Pastelberg, ke sedda töeks teep,
 Sega et neutap hend ko õige Sälletaja
 Neist me on kirotdand *Rabbi Jehuda Lebh*.

9.

Ke nüüd Sefuggo töö tahb põhaks nimmetada,
 Voi se eck walskust teep, eck lijaks tunnistap,
 Sest ašiad iši on jo põhhad ütlematta,
 Rahhwas kaa sammoti, kui kirri oppetap.

10.

Eks Summal armsaste, kui oppetap ta sanna,
 Need wõttnud ennesel keid muudse Rahwa ees?
 Eks annud kohhusid ja kumbed Meelde panna,
 Et woiksid ellada keid Pühhitsuse sees?

11.

Weel pälisti sihs on se maa ja taewa loja
 Ni mitme wisiga neid häddas awitand,
 Neil on ta lähhitand keid esit' omma Poja,
 Re armo oppetut neil truißt kulotand.

12.

Doch on need rahwas hend ni tännomata näitnud,
 Et nemmad ellades ep pannud tehhele,
 Se suure armo: Töö, Mega neid Summal täitnud,
 Näd jätnud Summala, ja lähnud wõrale.

13.

Üks asst ommeti me pärrast neid woip kita,
 Et põha kirrja iff on hoijant truißte,
 Doch on näd sepärrast kül mitte ilma siita,
 Sest selge Sanna on need moißtand sandiße.

14.

Nend' omme seisusti need tühia koori naudsit
 Summala Sanna Tuum need jättsid perrale,
 Kül welias pididi töö need tehha jergeßt jaudsid
 Se õige Teenistus jäi otse järrele.

15.

Me tõsi seperrast on Prowetide sanna,
 Et nähhes filmaga need ollnud sõggedad,
 Ei püüsi nemmad kaa weel nüüdki walgust kanna
 Waid on weel pimmedad, ja meelest tiggedad.

16.

Ma jättan agga neid, ja wottan tänno anda,
 Sell auusa Iffandal ta waewa neggemast.

Raa pallun Jummalad, et tahhats hoole kanda
Nii häästi Semmast, ko ta auusa Emmandast.

Ebrea keele titusej ja selle auusa kirto issanda
auuj on jedda kirjotand

Carolus Schultén.

141.

1709.

Pärnu.

Johann Örn.

Önnesoovilaul.

Luuletus on ilmunud Johannes Elias Pastelbergh'i väitekirjas „Dissertatio Philosophica philosophum Christianum brevissime delineans... Pernaviae“ (1709) in 4°, (Praeses Prof. Erich Holstenius), lk. 15–16, mida alal hoitakse Stokholmi kuninglikus raamatukogus. Teksti on varemalt avaldanud prof. A. R. Cederberg, EKtrj. 1921, lk. 33^c–40.

1. Mõistus tulleb sührez panna
Tarkussel ka kirtsus jäb /
Tarkus / ka meil se woib anna /
Mis meid igga õnsaks teeb /
Et meil on siin ilma päl /
Rõhmo / nint ka illewel.
2. EE sa tedda olled hoidnud /
Minno Wend / ni arm-faste /
Se ga omma südda toidnud /
Tedda piddand ausaste /
Sijs se sull ej kahjo töeb /
Waid sul sührez auwur löeb.
3. EE teeb nüid et sinno koenne /
Meite jures kuhltud sahb /
Sest meä / tarkadel tehb oenne /
Mes ka moistus kaswatab
Ole terve waiwa ehs /
Ella kauni Rahwo fees.
4. JAKa on se olnud töeda
Wannast ajast töeste /
Et se ninda tulleb sõeda /

Et se auru jähh wiisiste /
Sel, kää Tarkust armastab /
Sedda igge auruustab.

5. ERga Rara nüüd se waiwa /
Mis se pähle tulles fest /
Waiwa jerral annab Saiwa.
Summal / ka teik söednud hõest
Ja sa saad so waiwa ehs,
Et sä olled Rõhmo fees.

6. Põdda / kui sä olled teinud
Süddas Tarkust sühreste
Jäko / kui sä olled keinud /
Õige tee pähl julgeste /
Sijs sä lõijat / mes sa tahat /
Mit ka palka kätte sahat.

Sedda on selle auruwikul Kerriko Iffandalle / ommat Armsal
Langolle / auruu / ruttoliste / sijski süddamest kiriotand.

M. Johann Örn / Rappine Kerriko Iffand.

142.

1710.

Kuressaare.

Engelbrecht Mannerburgi käsk talurahvale.

Äratrück käsikirjast, mis aseneb kaheks poolitatud väikese (20^{1/2} × 16^{1/2} sm.) poogna 1-sel ja 2-sel lk-l ühes saksakeelse lõppmärkusega ¹ 3-ndal lk-l ja mida alal hoitakse Õpet. Eesti Seltsi arhiivis (mapp D-Hs. 632, nr. 17).

Minna ollen tehda sahnut, ett ned Runninga ningk moiß-
nicko Tallopojat sijn Sahremahle, perrast seh, kudt Wainlane
erralejnut, nenda kange kaila ommat, ett Nemmat mitte moisa

¹ Dieses wolle der Herr Pastor zu Kergel von der Canzel deutlich ablesen, dabeneben der Baur-schaft aus Gottes Wort ihre Pflicht vorhalten, und Sie zu aller treu und gehorsam ermahnen, weilan ihre Wiedersehung nicht der Arrende-Herrschaft sondern ihrer gnädigster Rönig angehet, und daß Sie nicht dazu kommen lassen mögen, daß Ich Reuter und Soldaten hieher bringen lasse.

Tehhul tullewat, Se perrast on meite¹ armolise Runninga Suhre Nimmi sehs, Minno, kudt tehte Päh-Isande Rest, ett Tehe mitte wasto pannete, erranis keid nedh tallopojat, kumb Wainlane mitte onn errapöletut eht koggonis Weichset, Willia ningt Warra errarisenut ommat, mehwarste nende Moifade jures, kumb Renti Sagat eht Moifnikut nende Sunckrit eht hohlepählsit teitel keikwat, tshul keite. Ringt kuß minna sahn teifete kuhlma, eht seh pähle sahp kaibatut, et tehe mitte Senna kuhlete, sihs tahhan minna warsti monni sabda Rietlit, Tallina Linnast lasta sin mah pähle tullemä, keh teite Ellos mahas, teite williaft senni pähwat söhma, ningt wäggise kombel teye oppema, kuddast teye, kutt kuhl sammat allamaset peate ellama. Meht sammat aggas keh Moifade sehs, onn middakit risonut, pehwat me warsti keid jelle andma ningt kädde wihma. Sihs tahhan minna, kudt enne, nenda kaks wehl, teit armolinne olla, ninck Murre teite ehs kandma, ett teye woite sahma awitut. Ruhlke nüht minno Rest ningt hoitke hennes seh ehs ett teye mitte wasto pannete. Undtut Kuresare Linna pähl minno omma Nimmi ningt Pezeri all, den 23. Martij 1710.

E: Mannerburg.

LS²

143.

1715.

Tallinna.

Uus Testament.

Äratrück teosest „Meie Isanda Jesusse Kristusse Uus Testament Eht Jummalä Ue Säduffe Sanna mis Pärrast Isanda Jesusse Kristusse Sündmist pühhasi Ewangelistist ja Apostlist on üllestirjotatud / ja nüüd Ma Kelel üllespannut Tallinnas. TALLINNAS Trükkis Johan Kristow Prendeken. Aastal 1715. (Sign.:)o(1—)o(4+b 4+A—Qqq³ in- 4⁰). Vrd. teksti nr. 75!

Armas Mamees.

Se Ramat / mis ja siin nääd / on meie Isanda Jesusse Kristusse uus Testament / eht Jummalä Pühha Sana / kumb

¹ Esimene e on parandatud millestki muust tähest.

² Pitsariil on kiri: Engelbrect Mannerburg.

pärrast Issanda Jējusse Kristusse Sündmist neist pühhiſt Ewan-
 gelistiſt ning Apſtliſt on ülleſkirjotud. Seſtjammast pead ſinna
 ſedda täädma: Kui eſſimenne Innimenne olli Patto ſiſſe lange-
 nud / ja ſe läbbi iggaweſt Hukkatuſt enneſe päle ſaatanud / ſiis
 on ſe helde Sumal ommast iureſt Armuſt jelle langenud Inni-
 meſſele ſedda kallist Tootuſi andnud / et tedda/ühhe Wahhemehhe
 ja Sunnaſtaja läbbi / Pattuſt ja Hädduſt jälle pididi atowita-
 dama / aga ſe Hukkataja / ſe on / Kurrati Riik ja Wäggi pididi
 ärrahärowitadama / ja tühjaks tehtama / ninda kui temma
 jelle Patto ſiſſe langenud Innimeſſele ſedda rōmolikto Sanna
 kulutanud: Minna tahhan Waeno töſta ſinno ja Raefe wahhele
 / ja ſinno ja temma Seemne wahhele / ſeſama peab ſinno Pää
 ruſſuſs tallama / ja ſinna pead temma Rando nōölna I Moſ.
 III. 15. Se tootud Raefe Seme on Kristus Summala Poeg /
 ſe pididi Uſi / ſe on Kurrati Pää ruſſuſs tallama / ſe on / tem-
 male Wäggi ärrawotma / ommeti ninda / et Kristuſſe Rando
 pididi nōöldama / ſe on / temma pididi kannatama ja ſurrema.
 Ebr. II. 14. Seſinnane Tootuſſe päle ommad teik Uſſikud Ilma
 Algmiſſeſt lootnud; Ning ehk kül need / te enne Kristuſſe Sünd-
 miſt ellajid / ſeſinnane Tootuſſe ep olle nähnud / ſiſſe ommad
 neimad ennaſt teigennemine nende Dhwrīde jures / kumad ni
 häſti kui teik Lewiteliste Summala=Deniſtus Kristuſt tähhendaſid
 / ſeſtjammast rōmuſtanud / ja ommad ärraſurnud Uſjus ſe-
 ſamma päle Ebr. XI. 13. Agga kui ſe Aeg / miſ Summal
 ommas Nouus olli ärramōttelnud / täis ſai / ſiis lähhätas
 Summal omma Poega / et temma pididi Raefeſt ſündima / ja
 Käſſo alla pandama / et temna neid / te Käſſo al ollid / pididi
 ärralunnastaſta / ja meie ſedda Laſte=Kohhut piddime ſama
 Kal. IV. 4. 5. Seſt rägib nüüd ſeſinnane Ramat / miſ ueks
 Säduſſeſ kutsutakſe / ülleüldeſ; ſeſt jelle ſees antakſe meie
 täda / kuida Summala Poeg / kelle Wäljaminnemine Ag-
 miſſeſt ja Iggaweſt on / Miſt. V. 2. Ke on Summal ülle teik
 kidetud iggaweſt / Rōm. IX. 5. Keitſiſt Mariaſt töſſijekſ Inni-
 meſſeſ on ſündinud, Luc. II. 6. 7. Ja ninda kui Innimeſſe
 Lapſed Lihhaſt ja Werreſt on Oſſa ſanud Ebr. II. 14. Selle ſees
 kulutakſe / miſ Kristus on õppetanud / miſ temma omma Ello

Njal Ma=Ilma pääl olles on teinud / ja mefuggune temma
 Summala ja Innimesse wasto on olnud / mis temma meile
 Öppetuffe Tähhets on jällejätanud / et meie temma Jälgi peame
 noudma / ja temma järrele käima I Pet. II. 21. Kuida temma
 wimati meie Patto pärrast on kannatanud / ärrasurnud / mah=
 hamaetud / meie Diguffe pärrast jälle üllestouanud / Taewa
 leinud / ning Summala parrama Käele istrud / et temmal kui
 feigetwäggetwal Kunningal keif Melewald on Taewas ja Ma
 pääl / ning et tema woib ning tahhab neile üfiktle iggawest Ello
 anda. Selle sees tulutakse ka / kuitao need Innimesfed jedda
 fuurt Armo peawad tundma / jeddasamma usklikko Lotuffega
 wastowotma / ja ei mitte ennamb kui Patto ja Kurrati Lap=
 fed / waid kui Summala Lapsed Diguffes ja Pühhastuffes ellama.

Need / ke jedda Ramato ommad kirjotanud / ep olle Ing=
 lid olnud / waid Innimesfed / agga nisuggufed / kellel pühha
 Waim jedda on sisse andund / mis nemmad piddid kirjotama /
 temma on neid ka Kirjotamiffes wallitserud ja walgustanud / ja
 ninda feige Töe sisse juhhatanud / et nemmad jesamma Kirja sees
 ep olle woinud effida Joh. XVI. 13. 2. Petr. I. 21. Sepärrast
 on ka nende Lunnistus tösfine Joh. XXI. 24. Ja nende Sanna
 ep olle arwata kui Innimesse Sanna / waid ninda (kui se ka
 töest on) kui Summala Sanna 2. Tessal. II. 13.

Agga ses Ramatus / mis uels Säduffets kutsutakse / leitakse
 mitto neid Ramatuid. Esimesfed nelli Ramatud kutsutakse
 Ewangeliummiks. Matteus on esimest / Markus teist / Lukas
 kolmandat / ja Johannes neljandat üllekirjotanud. Ewange=
 lium on Kreka=Kele Sanna / ja on meie Kelel ni paljo kui rö=
 mus Sannum. Otskui tahhatsin ma ühhel / ke Surma=Hukka=
 tuffets on moistetud / ütelda: ärra karta mitte / sinna pead el=
 lama. Ninda kutsutakse jedda Öppetust ehk Kulutamist / me
 sees Pattuffele / ke iggaweffets Surmaks ja Hukkatusfets on
 moistetud / Armo ja iggawest Ello Kristusse läbbi tootakse /
 Ewangeliummiks ehk Armo=Öppetuffets ning Kulutamiffets.
 Nende Ramatude Kirjotajaid kutsutakse Ewangelistiks / sest et
 nemad jedda omad üllekirjotanud / ja neid römoliitud Sanno=
 mid Ma=Ilmale täda andnud / kuida se Toetus / mis Paradisiz

olli antud / on töeks sanud / et se Naese Seme (Kristus) jubba sündinud / ja teit tehtud ja kannatatud / mis temma mete Ärralunnastamisseks ja Süristusseks piddi teggema ja katina-tama.

Pärrast leiad sa sesjamas Ramatus nende Apostlide Leggu-sid. Apostel on ta Kreta=Kele Sanita / ja ni paljo kui üks Käst / eht üks / kedda lekitatse. Kui Kristus meie Jffand omma Oppetusse Animetit hakkas / siis wallitjes temma ärra katse-teisikümniend Meest / neid kutsus temma Apostliks Luf. VI. 13. te itta temma ümber ollid / temma Oppetusi kuulsid / temma Jmetegguwid näggid / et nemmad ni hästi sest / kui ta temma üllestoussimiffest selle Ma=Elmale piddid tunnistama. Luf: XXIV 48. Apostli Legg. I. 22. V. 31. Meedsammad lätsid pärrast Kristusse üllestoussimiff / kui pühha Waitti olli nähtawal Kumbel nende päle mäljawallatud / Ap. Legg. II. 1. 2. 3. 4. keige Ma-Elma / ja kulutasid Ma=Elmale sedda römoliikko Samume Kristussest Summala Pojast.

Kuuda nüüd needsinna sed Apostlid oppetanud / ja isfiärranis se pühha Apostel Paulus / te Pagganade jure sai lätkitud / mis nemmad on kannatanud / ning kuuda Ma=Elm ning Kurrat nende wasto pannud / ja siiski sedda kallist Oppetust ei woinud ärralämmatada / egga ärrakustuta / se on teit Apostlide Leggo-Ramatus ülleskirjotud.

Apostlide Hool olli / et se Oppetus / mis nemmad isfikettes kulutasid / ta Roggodusse jures piddi tähhele pandama / ja hoietama / ilma's nemmad / ta ärra olles kinnitasid neid Ustijaid Ramatudega. Neid on Paulus (sest et temma entanib / kui teit Apostlid Tööd teinud / 1. Kor. XV. 10) ennamiste kirjotatud. Sepärrast omad need Ramatuid teit korda möda ülleskirjotud / ja sefirtatse (Me Säduffe) Rämatus kottopantud ja jätud.

Wimne Ramad on nende Salla=Usja Käitmisste Ramat / mis sel pühha Apostli Johannesele on näidetud / me sees temale pimedas Prohwetide Ruijus ja Rönnes on näidetud / kuuda se luggu Kristusse Roggodussega Ma=Elma Otsanti piddi ollema / kuuda se ärratagganenud Roggodus / se uskmatta ja möra Sum-

mala Sullase se Paabsti Sulit eht Babel pididi wotma jedda tössist Summala Roggodust kangeste kiufada ja waewada / senni ko Summal päle tulleks / ja Babilonile / se on / selle Sultatusse Rahwale Otja teeks.

Se on / Armas Ma-mees / mis sulle lühhidelt sestinnajest Ramatus sünnib täda anda. Touje nüüd ülles / sa Walgetš / sest sinno Walgus tulleb / ja Jssanda Walgus toujeb sino ülle E. LX. 1. Urta jä ennamb endise Nummalusse sisse / waid tänna Summalat Süddamest / et temma ka sulle sinno Kelel omma Sanna on andnud luggeda / pallu tedda temma pühha Waimo pärrast / et temma sind walgustago / ja olle se helde Summala wasto temma sure ja rohke Armo eest keigest Süddamest tännolik ja kardä Summalat.

Summal andko sulle omma Armo Kristusse JEsusse meie Jssanda pärrast.

Amen.

144.

1715.

Tallinna.

Uus Testament.

Äratrück samast teosest (b ga signeeritud poognale järgnevail kahe pagineerimata lk-l), kust pärit tekst nr. 143.

I. N. J.

Mönningad Öppetuffed

nende ees / se pühha Kirja ja isisärranis meie Jssanda JEsusse Kristusse Ue Säduisse-Ramato öige Kassoga ja omma Hinge Önnistuffeks tahtwad luggeda.

I Armas Sittimenne / se sa piad pühha Kirja omma Hinge Hääts luggeda / olgo sa ni tarf ja moistlik isisenneseft / kui sa eal tahhad / siis pead sinna omma Pimmedust ja Nummalust jummalikkus Usjus tundma Joh. IX. 41. 1 Cor. II. 14. sepärrast / otse kui sinno Rohhus on / iggal Ujal Süddamest Palwet piddada / ninda pallu ka Summala pühha Waimo ni saggedaste / kui sa wottad pühha Kirja luggeda / et temma sinno Süddame ja Mele walgustago / et sa jedda / mis sa loed / woitsid öiete moista Eph. I. 18.

II Ei pea ja muud middakit selle sees otjima / kui agga Kristust / ja sinno Onnistust / Pattust pöörmist / ja Usko temma sisse Joh. V. 39. Agga mitte ilmalikto Tarkust / se läbbi omma enne ärraarvatud kurjad Möttes ja Rombed finnitada / sest se taewalik Tarkus ei tulle ühhe kõrge ja wallato Süddame sisse / te ifta öppeb / ja siisti rummalaks jääb. Päle se pöörwad nisuggused Innimesed pühha Kirja omma Tarkusse järrele / ennese omma Suttatuffeks.

III. Lähhab sulle ta tarwis üks allandit Südda / ja peab sul kindel Mötte ollema Kristusse jure tulla / Onnistusse Teed öppeda / ja temma Sanna kuulda. Sest te omma Mötte päle jääb / Ussu-Ussjad omma Gimmo järrele ärraarwab / ja / kui temma middakit loeb / mis temma Mele pärast ep olle tehha / pühha Kirja ninda ärraselletab / kui temma Sihha ja kurri Südda ihhaldab / sesamma heitko pühha Kirja warsi käest ärra / ja ärra koormago ennese päle mitte ennamb Summala Muhtlust / kumb muidoke aegsaste kül temma päle tulleb.

IV Kui ja pühhas Kirjas tahhad öiete Töt kätte saa (ninda kui so Rohhus on) siis peab sul se kindel Kou ollema / Summala Tahtmissa järrele ellada / ja sinna pead sepärrast taewalikto Tarkusse Waimoga töest täidetud ja Summala pole ümberpöörtud ollema. 1. Cor. II. 4—12. Ja Kristus ütleb Joh. VII. 17. Kui kegi tahhab Summala Tahtmist tehha / se peab tundma / kas sesinnane Öppetus Summalast on / ja ükski mu / olgo temma ni tark ja moistlik / kui ta eal tahhab.

V Ärra mötlego / et ja teif ühhe hobiga pead moistma pühhas Kirjas / kuid olle Allanduffes rahhul sega / mis Summal Armust sulle andnud moista / ja se möda / mis ja moistab / wotta omma Ello parrandada / siis saad ja pärrast ennesele töeste rohkemat Tarkust. Uga te püab ilma pühha Waimo walgustamatta teiste Öppetaja olla / ja on surelinne ennese Meles / lähhab töeste Maeruks / ja ei ja ellades ennesele Töt ja Walgustei pühhas Kirjast.

VI Siis ei pea ja pühha Kirja luggema Ujatwitiks / otse kui olleks se üks Summala=Tenistus / kui ja loed ehk saggedaste läbbiloed pühha Kirja / kuid ja pead seddasinnaft Summala Sanna ühhe tännolikto / sannakuulwa / pühha Süddame ja

järtestikto Ohtamissoga tähhälepännema / ja Ussus wasto-
wõtma / ninda et ja müüd middakit ei otsti / eiga püa / kui
Sunnimäla Sanna kuulda / ja selle Wäe läbbi waggamaks / kan-
natliffumaks / ja teige Hä sees täieliffumaks minna. Lühhi-
delt: Pühha Kirja Suggeminne ilma Ello-parrandamatta jatab
aga suuremat Suttatust. Luk. XII. 47. 48. Joh. XII. 43.

VII. Mis ja öiete ei moista / jedda küssi neilt / te suremat
Larkust ja Moistust pühha Waimo läbbi ennesele pühhas Kirjas
sarnud / ja ärra pöra ja mitte teisiti / kui se on; waid jätta
jedda enteminne jenniks jälle / tunni Summal sulle teisel korral
jedda täda annab.

VIII. Kui ja pühha Kirja Suggemist Palwedega olled
alganud / ninda lõppeta ka Palwedega. Täna Summalat se
eest / mis se õppenud / ja parranda ennast jedda möda. Mis
ja olled tundnud kurja ollewa / jedda jätta ilma wiwitamatta
mahha / pallu Summalat / et temma teif Hääd sinno Südda-
mes kaswatago / ja iggatse allati Summala Sanna kuulda.
Olle rõmus / kui ja Kristi ja Willetjusse al õpped tundma / kui
armolinne Kristus on. 1. Petr. II. 3.

IX. Wimati pead ja ka teifi maenitfema Jud. 20. Agga
mitte ülle sinno Moistusse Märe / waid et ja iggatseb Summala
Tahtmist kuulda 1. Petr. II. 9. jummalafartlikko Könne-
dega Kol. III. 16. se teeb / et Summala Tundminne ja Larkus sinno
sees Wägge ja Woimust wõttab. Se armolinne Summal juhha-
tago meid omma Loe / ning Rahho Te päie Amen.

145.

1715.

Tallinna.

Uus Testament.

Apostlite Tegude raämätü 27. peät. ja 28. peät., sälmid 1—16.

Äratrük samast teosest, kust pärit tekstid nr. 143 ja 144. Vrd.
tekste nr. 78, 79 ja 134!

Pühha Apostlide Tegudest.

Se XXVII. Päätü.

1. Agga kui se Nou ölli petud / et meie piiblime Laewaga
Italia Male minniema / andsid nemmad Paulust ja monni-

gab muid Wangid koidetud ühhe Päliko kätte / kelle Nimmil
Julius / Keisri Wä Sulgast.

2. Agga kui meie ühhe Udramitti Laewa astsime / et
meie piddime Ufia Ma möda minnema / siis läksime meie
Maalt ärra / ja meiega olli Arifstartus Maatsfedonia Maalt /
Teffalonika Linnast.

3. Ja teifel Päwal saime meie Sidonia Linna / ja
Julius käis heldeste Paulussega ümber / ja andis temmale
Lubba omma Söbrade jure minna ja ennast kassida.

4. Ning kui meie säält saime ärralainud / läksime meie
Siiprust möda / et Tuled meie wasto ollid.

5. Ja kui meie se Märre läbbi / mis Siltitsia ja Pam-
wilia kõrwal on / saime lainud / siis satme meie Mira Linna
Liitsia Maal.

6. Ja säält leidis se Pälif ühhe Alefsandria Linna Laewa /
mis Italia Male läks / ja panni meid selle päle.

7. Agga kui meie mitto Päwa tasfa ollimä kätitud /
ja waewalt Kniduse kohto saime (sest Tuul ei lastnud meid)
läksime meie Kreta Sare alt möda / Salmoni Linna pole.

8. Ja kui meie waewalt säält möda saime / siis saime
meie üht Paika / mis kutsutakse Hääks Saddamaaks / kelle
liggi olli Lafea Linn.

9. Agga kui paljo Ueg sai möda läinud / ja nüüd jubba
pahha olli Laewaga käia / et Paasto Ueg jubba möda olli /
maenitfis Paulus /

10. Ja ütliis neile: Mehhed / Minna nään / et se Purje-
taminne sureks Waewaks ja Rahjaks tahhab olla / mitte üks-
päines koormale / ja Laewale / waid ka meie Ellule.

11. Agga se Pälif ussus ennamb se Rippri ja Tüür-
manni / kui Palusse könnet.

12. Agga et sinna Saddamase ep olnud hä ülle Salwe
jäda / siis olli surema Sulga Nou / säält ärraminna / ehk nem-
mad woiksid Wöniitsia Male sada / ja ülle Salwe sinna
jäda / kumb on üks Saddama Kreta Maal / wasto Ettel-
ja Lole tuult /

13. Agga kui Launia-tuul touis puhhuma / ja nemmad
mötkid / nüüd ennese Nouo järrele ebdast minnema / tömbastid

nemmad Purje ülles / ja läksid otse liggi Kreta Sarest möda.

14. Agga ei kaua pärrast fedda toufis Torm nende wasto / fedda kutsutakse Idda-Pohhi-tuleks.

15. Ja kui se Laewast finni hakkas / et temma ei woinud wasto Tuult minna / lastsime meie fedda Tulest ajada.

16. Agga meie saime ühhe Sare liggi / kumb Klaudaks kutsuti / sääl woisime waewalt (omma) Pati kätte saa.

17. Fedda wotfid nemmad ülles / ja pruukfid Abbi / ja köidfid fedda Laewa alla finni / agga kui nemmad kartfid ennast Liwa päle juhtuwa / lastfid nemmad Purjed mahha / ja weersid ninda.

18. Agga kui meid kurjast Ilmast wägga aeti / siis heitfid nemmad teisel Päwal Riistad wälja.

19. Ja kolmandal Päwal heitsime meie oma Käega Laewariistad wälja.

20. Agga kui mitmel Päwal ehk Pääwliko ellik Tähte olnud nähha / ja mitte pissut kurja Ilma (meie wasto) olnud / siis lõppis wimati Lotus ärra Elluse jäda.

21. Agga kui nemmad kaua Aega ollid sõmata olnud / siis astus Paulus nende keskele ja ütlis: Oh Mehhed / teie olleksite piddand minno Sanna kuulma / ja mitte Kretast ärratullema / ja sest Waewast ning Rahjust ilma jäma.

22. Ja nüüd maenetsen minna teid rahhul olla / sest üksigi Hing ei sa meie sääst hukka / kui agga se Laew.

23. Sest sel Ösel seisis Summala Ingel minno jures / kenne pärralt ma ollen / fedda minna ka tenin.

24. Ja ütlis: Ürra karda Paulus / sinna pead Reisri ette sama / ja waat / Summal on sulle neid teik kinkinud / mis sinnoga Laewas on.

25. Sepärrast Mehhed olge rahhul / sest minna ussun Summalat / et se ninda peab sündima / kui mul on ööldud.

26. Agga meie peame ühhe Sare päle ajama.

27. Agga kui jubba neljas teistkümmes Ö kätte tulli / ja meie Abdria Märre pääl purjetasime / siis mötlesid Laewamehed / ennast ühhes Paigas Male sawa.

28. Ning kui nemmad Lodi Wette heidsid / leidsid nemmad
katskümend Sülba Wet / agga kui nemmad pisjut eddasi läksid /
ja jälle Lodi heidsid / leidsid nemmad wiisteistkümend
Sülba.

29. Siis kartsid nemmad / ennast kowwa Paika sawa /
ja heidsid nelli Ankro wälja Laewa taggamissest otsast / ja
iggatsefid Walget sawa.

30. Agga tui need Laewa-mehhed Laewast püüdsid ärra-
pöggeneda / ja Pati Märrese lastsid / tui pidid nemmad
essimeffest Laewa otsast Ankrud mahha lasta /

31. Ütlis Paulus Pälikko ja Söddameeste wasto / kui
need ei jä Laewa / siis ei woi teie Elluse jada.

32. Siis raiusid need Södda-mehhed Pati Rõijed katti /
ja lastsid temma wälja langeda.

33. Agga kui Walge hakkas tulles / maenitsis Paulus
neid Leiba wotma / ja ütles: Tanna on neljasteistkümnes
Pääw / et teie otate / ja sömata ollete / ja et teie ep olle
middakit ennesele wotnud.

34. Sepärrast maenitsin minna teid Leiba wotma / sest
se tulleb teie jahutamisseks. Sest teie sääst ei pea ühhegi
Pääst Juukse Karwa mahhalangema.

35. Kui temma sedda sai üttelnud / wottis temma Leiba /
tännas Jummalat nende keigide nähhes / murdis sedda ja
hakkas söma.

36. Siis sai neile keigile hä Meel / ja nemmad wotfid
ka Roga.

37. Agga meid olli keik ühtekokko Laewa pääl kats sadda
ja kuus Singe kahhekümmend.

38. Agga kui nemmad said Leiba wotnud / siis kerge-
tasid nemmad Laewa / ja heidsid Wilja Märrese.

39. Agga kui Pääw sai / ei tunnud nemmad sedda Maad
mitte; Agga üht Märre Nurka said nemmad nähha / kussa
Rand olli / sinna olli nende Mötte Laewa ajada / kui nem-
mad woitsid.

40. Ning kui nemmad Ankrut said üleswõtnud / siis
läksid nemmad Märrele / ja päästsid Aero-paelad lahti / ja
weddasid Purje ülles Tuult möda / ja püüdsid Ranna minna.

41. Agga kui meie ühte Paika saime / kus mollemel polel Märre olli / hakkas Laew finni / ja esminenne Ots jäi liikomatta seisma / agga taggumine ots kattes neist kangist Lae-nist katti.

42. Agga Södda-meestel olli se Nou / et nemmad tahtsid Wangid ärratappa / et üksi ei pidand uijudes ärrapäsema.

43. Agga se Pälik tahtis Paulust piddada / ja kelis neid ärra fedda Nouo wotta / ja kästis neid / ke moistsid uijuda / esiti wäljakargada / ja Male taotada.

44. Ja neid teist / muist Lauade pääl / muist Laewa Tukkide pääl. Ja ninda sündis / et keik terwelt Male said.

Se XXVIII. Pättük.

1. Ning kui nemmad ollid pääsnud / siis said nemmad täda / et se Saar Melitiks kutsuti.

2. Agga se Sare Rahwas ei teinud meile pissut Söb-rust / sest nemmad teggid Tuld / ja wöttid meid keik wasto Wihma pärrast / mis meie päle olli tulnud / ja Külma pärrast.

3. Agga kui Paulus hulka Saggo kofko risus / ja Tullese panni / tulli üks Nastik Pallawast / ja hakkas temma Rätte finni.

4. Agga kui se Rahwas näggi fedda Ellajat temma Kä külges rippowa / ütliid nemmad isfikstes: Wist on se Mees üks Mehhe-ekfia / fedda Jummalä Sundminne ei lasse ellada / ehk temma kül Märrest on pääsnud.

5. Agga temma lõngus se Ellaja Tullese / ja ei tunnud ühtigit Wigga.

6. Agga nemmad mötliid sündiwa / et temma pidid illes-paistma ja surnud mahhalangema / agga kui nemmad kaua ootid / ja ei nähtud temale middakit kurja sündiwa / siis mötliid nemmad teisiti / ja ütliid fedda Jummalat ollewa.

7. Agga selsammas paigas ümberkaudo olli sel Säre üllemäl / Nimmelt Publius / üks Moiss / temä wottis meid wasto / ja piddas meid kolm Päwa wägga hästi.

8. Agga se sündis / et Publiusse Issa soja ja kohho Többes haige maas olli / selle jure läks Paulus sisse / ja piddas Palkwet / panni Rääb temma päle / ja teggi temma terwelt.

9. Rui se olli sündinud / tullid ka teised temma jure /
fel selle Sares wigga olli / ja said terweks.

10. Ja nemmad auustasid meid wägga / ja kui meie ärra-
purjotasime / andsid nemmad meile Te päle / mis tarwis olli.

11. Ugga kolme Ru pärrast läksime meie ärra ühhe
Laewaga / se olli Aleksandriast / ja olli ülle Salwe Sares
olnud / fel olli Uwwitajaks Saewa-Säht / mis kutsutakse
Rakfikus (nimmelt Rastor ja Polluks).

12. Ja kui meie Sirakusa saime / seisime meie kolm
Päwa paigal.

13. Rui meie säält Laewaga ümber läksime / saime meie
Regiumme Liina / ja kui ühhe Päwa pärrast launa Tuul
tousis / saime meie teisel Päwal Puteoloni Linna.

14. Säält leidsime meie neid Wende / neist palluti meid
seitse Päwa nende jure jäda / ja ninda saime meie Roma Linna.

15. Ning kui säält need Wennad meist said kuulda /
tulliwad nemmad wälja meie wasto Appiwerre ja Tritaberni
sabit. Rui Paulus neid näggi / tännas temma Summalat
ja sai röömsaks.

16. Uga kui meie Roma Linna saime / siis andis se
Pälit need Wangid Illema-Päliko kätte. Ugga Paulus-
fel anti lubba jäda / kuhho temma tahtis / ühhe Södda-
mehhega / te tedda hoidis.

146.

1717.

Pulmalaul.

Äratrükki trükkteosest „Pulma Paul mis Selle ausa Isfanda
Sellerye Hinrike, ning Selle ausa Neitsi Wöliko Lio Elfo,
Pulma Päwal, Selle 1717 aastal, selle 17 Neäri kuu Päwal, Maal
lauldi neist Ületaiast“ (16 lk. ühes järgneva teksti nr. 147-ga, in- 8°,
ilma ilmumiskoha ja -aastata ning trükikoha nimetuseta), mis kahes-
eksemplaris alal on Opet. Eesti Seltsi raamatukogus.

B r u u d i E m m a.

Oh ma waene Raijokenne
Kus mo Kanna-poiokenne?
Mis ma jödsin mis ma joodsin,
Mis ma kaidsin mis ma hoidsin;

Wist on kahjo sündnud full,
Eht sind wöttis pahha Kull;
Oh mo waine Naisofenne!
Aus mo Kanna=poiofenne?

S s j a = M e e s.

Arra kurda, Aidofenne,
Aus so Kanna=poiofenne;
Ei tel olle kahjo sündnud
Egga tedda kull ka wiidnud,
Küll ta ennast moistis hoida,
Eht siis tedda weel woits leida:
Arra kurda, Aidofenne,
Aus so Kanna=poiofenne.

S s j a = M e h h e N a e n e.

Disga ella Langofenne.
Tallel on so Kannoofenne;
Külla Kuf ta aufotelles,
Kanna walmis werretelles,
Kuf on Kanna willonud
Olga teile kinkitud.
Disga ella Langofenne,
Tallel on so Kannoofenne.

B r u u d i E m m a.

Wisfi Kuffe eest ma tännan,
Kuffele ma Kanna annan;
Kanna peäle Kuf kui tulleb,
King se Kanna se peäl munneb,
Audodes meil poege teeb,
Wanna film siis röömo näab;
Wisfi Kuffe eest ma tännan,
Kuffule ma Kanna annan.

B e i g m e e s

Tulle nüüd mo Tibbofenne,
Wul on maggus Linnofenne,
Lössitelles ma find tallan,

Taggasi ma pea kallan;
Olgem wisfid jessel tölel,
Se on maggus minno meelel:
Tulle nüüd mo Tibbofenne,
Mul on maggus Sinnofenne.

P r u u d.

Küll ma tullen Kuffefenne,
Sa mul olled armofenne:
Mis ja annad je ma wöttan.
Ennamp ihhalbus ma töttan,
Saada agga Poiofessi.
Siis mul öige maggus messi:
Kül ma tullen Kuffefenne,
Sa mul olled armofenne.

Peio-pois, Prudi Tüdruf,

ja

Pulma-Rahwas.

Kuf on hää, hä on Kanna:
Siggidust Neil Taewas anna!
Talla Kuf ja sada Karja.
Sarjast, Kanna, saada Karja.
Olgem röömsad ühhest meelest:
Yaulgem lohtlast ühhest keelest:
Kuf on hää, hä on Kanna,
Siggidust Neil Taewast anna!

-147.

1717.

Vargalugu.

Äratrük eelmist teksti nr. 146 sisaldavast teosest, kus see pealkirjaga „Üks Ennemuište Luggu ühhe Warga peäle“ aseneb lkk. 7—15. Vrd. tekst nr. 146 eelmärgust!

1.

Kule Kiltri Hanso Jaan
Kus mo kallis Sassa-Saan;
Kus mo Kuffid, Linnatjed,

Mis ja ärraraistafid?
Sada mulle pea kätte,
Eht ma wiin sind Kohto ette!

2.

Kule, ütle aegfaste,
Leppi moga aujaste;
Eht ma tullen Kohto Wäest,
Wöttan ärra keit so Käest,
Kued, Sergid, Suttad, Ausud,
Saab siis nähha, mis ja lausud!

3. Saan ütleb:

Armas Isjand, Kannata!
Minna tahhan tašjuda:
Minnul on hea Pannal-Wöö,
Wötke jedda endile;
Eht ma toon ka teie Kätte
Käemehhe minno ette.

4. Käemees ütleb:

Ei ma seiša sinno eest,
Saan, ja olled kawwal Mees!
Jodit Pettis olled ja,
Panled warrastafid ka;
Matša isje omma Wölga.
Witša holeks anna Selga!

5. Saan wastab:

Miks ja nenda šöimad mind,
Mats, eš minna tunne find!
Kas ja tahhad teada siis,
Mis šo kurri Komb' ja Wiis?
Maese Šörme Rikkuja,
Mehhe Laua Rikkuja!

6. Mats wastab:

Terre, terre Šanife,
Kuhho Šuhhatab sind Tee?

Wata, mis jo Dues teäl
Heina Koorm on Kee peäl;
Oh! ja Moisa Kiini Warras,
Wõllas on ful Keigeparras!

7. Saan ütleb:

Mats, ja Rehhe Warblane,
Moisa Oddra Poisete!
Kä=uks, Kä=uks laulsid ja,
Pannid Nahka Römoga;
Kül sind Moisas sillitakse,
Selja Soned wennitakse!

8. Mats ütleb:

Olle maid, mo Wennite,
Wargad puhhas olleme!
Olleks teit se Willi teäl,
Seisats ühhe Sulgo peäl,
Ei se mahhuts Moisa Uita,
Egga Linnas olleks Paika.

9. Jani nuhheldakse:

Hi! — Hi! — Kibbe Kä,
Kaitenne ets ja nä!
Oh! — Oh! pallu ja,
Minna furren Häddaga!
Uita, ella Kaitenne,
Praego furreb Janitenne!

10. Naene wastab:

Oh! mo armas Janite.
Kallis on se Sanite.
Kendaks sinna Nahka müüd,
Janitenne, ful on Süüd!
Jätta Körtjö Rombes mahha,
Siis ja hoiad terve Nahha!

11. Rohkus maenitseb tedda.

Minne Saan, ja parrandada,
Omme Ello Seaga!
Mingo nurga wanna Wiis,
Kusast sinna ellad siis;
Pea kurto kasinaste,
Siis ja rätid illufaste,

12. Saan ütleb Kaesele:

Minne Krötso, Kaieke,
Minnul on suur Hädda kä;
Kurk on kuu ja waewab mind,
Kaiete, ma pallun sind.
To mul Ollut, to mull Wina,
Siis ma unnustan mo Pina!

13. Kaene wastab:

Mitte nenda Sanite,
Kus so Taari-Kappate!
So, jo heida Külleli,
Magga hästi Kollite;
Kül so Riipsud parranewad,
Ilma, et need Wina jawad.

14. Saan ütleb:

Mitte nenda Kaiete,
Minnul on suur Hädda kä:
Nahkur Thomas Härjalont,
Wanna kirjo Koera-Kont,
Kes mo Pea pistis Pauna,
Satis Moisa Posti Sauna.

15. Kaene ütleb:

Ei ma Kule ennam Tutto,
Sanite, et minne Tutto!
Moisa Koerad aukutwad,
Ütse peäle paukutwad;
Weeleks tahhad Nahka müa?
Wet ja Leiba Kastis jüa?

16. Saan wastab:

Dh! ja wanna Ranna Rai!
 Sinno Su on wägga lai.
 Et ma willets, Winato,
 Foudo polest Rammato,
 Küül ma sinno Nahka nühhin,
 Teddre-Fuustoga sind pühhin!

17. Saan lähheb Rörtfo.

Terre, terre Rörtfofe
 Maggus Saiakappake!
 Öllut, Wina küül on teäl!
 Öllut, Wina küül on teäl!
 Lahti ollen Moisa Rärraft,
 Näsfi tagga Nahha pärraäst.

148.

1732.

Anton Thor Helle.

Neist mesilastest.

Äratrükck teosest „Kurzegefaßte Anweisung zur Ebstnischen Sprache
 . . . Halle 1732“, lkd. 391—404.

Neist mesilastest.

Esfinenne Tut.

Beet ja Hans.

Beet. Terre Summal appi! Hans, mis nüüd talwe aial linno
 aedas fulle teggemist on:

Hans. Olle terve, wend, isje terretamaast, es neid lomokessfi ka
 talwe aial peab katäma:

B. Eiga nemmad se külmaga kanna wilja kofko?

H. Ei küül wilja ehk mu nende tö pärraäst neid wadetatse, kuid
 otse nende hädda pärraäst.

B. Mis hädda küül sel heal linnotessfel peats ollema.

H. Dh minno wennike! tedda ennam kiusatakse, kui se mis hea on.

- P. Tõesti se, agga kes neist peaks putuma?
- S. Ennä! küll kurjateggiaid wagga lomale. Wahhest nerria hiir sööb temma pusuhest laiafs, ehk teeb augud alt; wahhest mältfas raiub selja takka augud sisse; lind tulleb wälja; süatse ärra; wahhest tühhane pörrotab lingo wälja ja sööb; monni lennab wälja, külm tuul lööb tedda warfi mahha, ja ram-mastafse ä.
- P. Et kule waenlast! küll kulen hoidmist linnomehhel ka talwel.
- S. Küll, küll, ja kui tulleb tuisfne ilm, mattab suud finni, ja jaddo lämmatab neid ä, kui ei olle lauafenne pandud warjuks au-fude peäl; ehk tulleb külm ja o peäle, siis tommatafse kardda ehk lööb jäesfe, panneb augud finni, sepärrast peab ifka waatma.
- P. Millal temma isse siis wälja nouab?
- S. Kewwade warfi, et lummi on rahfjas, kui tulleb soe päwa paiste paasto aial, siis hakkab toito sama leppa ja pao urwest, ja angift aia äre, siis sadetafse wälja, et Summal nou on kätte annud.
- P. Ho, ho! jubba siis lorda saab.
- S. Mis siis, wennike, siis saad ja röömfaks, kui ja nääd et ta pükfi koormaga käib.
- P. So siis se lomote jääb ennese peäle jälle:
- S. Kuida siis: üks mötlik innimenne pallub agga siis Sum-malad, et woifs figgida ja ommad asjad aiada.
- P. Sä terweks jälle, Hansofe, jutto aiamaft, olgo otse jeks kor-raks, peab joudma jälle koiu pole!

Teine Süt.

- P. ärra wotta pahhaks, Hansofe, tullen ta se maggusa linnojutto sinnoga aiama.
- S. Et andko Jefufenne terwift, mis ja pidbid küsfima:
- P. Et jedda, millal uus perre hakkab neile walmis sama.
- S. Se tulleb nenda kui kuendal nädadal enne Jari.
- P. Mis märki woib jefst sada:
- S. Panne agga tähhele, kui korrend-kilid (on nišugused kui kahhe tiwaga kummalgi polel) lennawad; kui se näitab agga, ja on warrakas pu, siis ja usfud, et linno perre on ärra haudunud siis on walmis.

- P. Kas siis se wanna pu omma jaggo warfi wälja annab:
 S. Ei enne anna ta mitte iaggo wälja, kui emma Summal annab temmal olla.
 P. Se emmaga, kulin ennemuiste, peab öiete teggemist ollema.
 S. Ei se kül walle olle; agga tedda tunnukse teiste seast pea ärra.
 P. Neil on teif üks näggo, kust sa tedda ni mitme tuhhande seast tahhad ärratunda:
 S. Kül ifka, emmale on pitkem ja terrawam perse, koldsed joned perse ümber, teised joned on musta=hallid, pitkemad tiwad, ka koldsed pitkemad jallad, lennab urakülle, kui perse pididi temmale rastem ollema.
 P. Kuida tedda keige parreminne paigale saab panna:
 S. Ons üks emma perres, wötta hiljokeste näppo wahhele panne puri sisse, ja warwad puri al; pista pu sisse ülles, ja wata siis, kui järrele ladduwad teised lendes ja murdes.
 P. Beaks siis wahhest perrele ennam kui üks emma ollema:
 S. On jedda ka, mittokorda omma filmaga ollen näinud, wahhest kaks, wahhest ka kolm emma. Esimesse emmale ei te wanna emma mitte kurja, kui agga teisel poege on ja jampsib emma, siis wanna emma lubbab perrele tedda ärramurda.
 P. Kas linno=mehhe nou aitab ka se jures:
 S. Aitab ka, kui Summal tahhab. Minna näggin teista, kuidas neil pahhandus ühhes ko=us olli: wotfin teist emma, andsin teise perrele: mis ma andsin, jäi, tänno Summalale neile.
 P. Kuidas siis se on, Hans, et sa ifka emmaks hüäd jedda, mis teised kunningaks nimmetawad.
 S. Emma ifka linno=meestele illusam maenitseda.
 P. Agga se, mis sul on linnopu, teised kongits kutsuwad.
 S. Ei mitte, Janife, linnopu ifka linnokeste aedas petakse; kong pannakse püüdja meestele ülles, suurte pude otja, teifi püüdma, kui nored perred ärralennawad; kassina wijsi peäl püüdjamehhed neid hüüdwad koretsejeks.
 P. Olle terwe ka jedda mulle sellitamast: teisel hobil tullen ta ennam so käest küsima.

Kolmas Sut.

- P. Kas linnopuus mitmesugused linnud on:
 S. On, isse on emma, teised on need öiged ehk perre linnokesjed,

need on keit tõtegiad; teised jälle lesked, mis ei kanna midagi, kuid aitvad agga warrandust süa, need on jämmedamad teisi.

P. Mis head lesked teivad:

S. Ei midagi, need on söditud waimud, kus neid palju sünnib, se tahhab nuhtlus olla.

P. Eks neid inimenne wälja tulles, moi põlletada:

S. Ei aita inimesse nou ehk liigjeädleminne se jures ühtegi. Kui Jummal annab perrele se joudo, et perre neid ärrasünnib, siis ka-utwad; põlletamast ka perre linnud sawad hukka, pu lähhäb raido.

P. Millal uus perre wannust lahtub:

S. Kui emma tangemaks joudnud, siis lahutus hakkab sündima; siis näitse, kuidas perre otab, seggab, keritab ülleweel; katju päwa kaks, kolmandal ei olle armo, siis lükkatakse wälja.

P. Eks emma olle esimesenne wälja tullemas:

S. Ei ial; perre enne wäljas ja pärrast temma tulleb ühhe jonega, ja langeb perre peäle, se on öige linno wiis.

P. Kas emme ka taggasi lähhäb wahhest wanna pu süsje:

S. Küül se on mittotorda, aga need on jansid, kes palju seggawad; inimesse önnel on wigga, ei tahha Jummal örne anda.

P. Agga kust tunnukse öiete, et tahhawad minna:

S. Kui lesked hakkawad wälja käima, kui sa wahhid, ei sel päwal ei heida ennam perret; agga sel päwal, kui nemmad paigal seiswad, siis ei moi usstuda.

P. Kuida siis se järrele perret heitwad:

S. Löwad ülles keritama, sölowad ümber wahhest kaua, kui emma noor on, wahhest heitwad ussinaminne kui emma wälja ennast annab, ja kui heitwad kuhhogi, siis wanna perre saditub linnud lahkuwad taggasi, siis on rahho.

P. Kui agga nemmad kõrges öksa peäle heitwad, mis nou siis on.

S. Süis leitatakse öksaga hopis ärra, püüsta wacka süsje. wacka minnes wötta emma finni ja te nenda kui teista ütlen.

P. Kui agga nemmad maddalas on.

S. Süis panne walge linna pu alla, teine öts pu su külsge tikkokesjega finni, sata teised pärrast pu süsje minnema; siis lendega ehk teine ülle teie risjus nurjus lähhawad peäle itta.

P. Mis süggust pu nemmad armastawad teige ennaminne?

- H. Se mis on õige emma pu, olgo kuusne, haabne, mändne, kellel ei olle ühtegi lomokest, mis rahn ei olle raiunud.
- P. Agga miis siis kui neid on?
- H. Kui neid on, ehk on õnes seeft, ehk kore mahhel koietesfi ehk toukofessi, se ep olle mitte plint pu. neid raiub rahn iggal aial.

Neljas Jut.

- P. Millal hakkawad tööd teggema, kui nemmad paigale sanud?
- H. Warfi teisel päwal, kui nemmad ei raggise mitte pärrast kui pääw saab loja läinud, siis olle rõmus, neist sawad paiga mehhed.
- P. Kuida se tö tehhasse?
- H. Esvalt tewad tühjad kerjefesfid, pärrast loggutakse willi kerjefeste sisse; Lauritse pä argo, kui wiimne käiminne möda on, siis kanewad aukufesjed finni, limiwad su lauda ehk praofesse kofko, waljawad ennaft tule wasto, et soja sawad, jätwad ka ennestele wäljakäiduwad aufo.
- P. Ksse neid kulufse, kasfinad ollewad ja puud laastawad, mil ajal se on?
- H. Kui ta löppetab poiad kandmast, siis wottab talluda seält seeft neid waglad kerre seeft wälja, lesjed kiskuwad nemmad ärra.
- P. Woi! õjete tappetakse need lesjed?
- H. Otsje õiete, kats perre lindo ühhe sure lesse kallal, kiskuwad tedda ärra, monni peäseb jalga pakko, lähhäb kaugele ärra. Ja se on hea pu, mis sedda wiisi omma figgimiist ärra figginenud.
- P. Kust agga tunnutse, mis ei olle figgi pu?
- H. Ennä! mis ei heida poege, kiskub warfi pärrast Sani wälja, ei anna suggu wälja, ehk weab needfammad wälja, mis piddid linnuks sama, ei se heida tännawa aasta ühtegi.
- P. Kas nemmad, kui pu hea on. iggal aastal figgitwad?
- H. Ei ial, kui Summal warra soia annab, nago wiendal nädädalal, siis on neile rõmus luggu, ja kui on korralisesed ilmad, et Summal lasseb keif hästi forda minna.
- P. Mis siis saab, kui puhk willo, teist wiimsed ilmad on?
- H. Siis wangitfewad, ei ja emma kätte.

- P. Kas keikil pudel' se luggu on?
 S. Ei mitte keikil, kuid rammaliseses puus perre jukkeb omma aega ifta.
 P. Jo neil siis ka murret on wihmajest aastast.
 S. Kuida siis? näitje silmaga, kuida noremad jurrotatje taffa toito otfima, ja ei lähhä siiski kaugele, ja on jaggedad käima, kui wihma oot tulles; kui oot lähhäb ülle, pärris=maia meh=hed lähhäwad kaugele, tulleswad surema koormaga.
 P. Kül need lomokessjed näiwad otse targaste ommad asjad aiawad.
 S. Kül nemmad omma tartusje ja usfinusjega monned rummalad ja laifad innimesesjed häbbiks tewad.
 P. Ja häbbi kül, Summal parrago! et meie, kes Summala farnatsjeks olleme lodud, nüüd patto läbbi monne asja sees rummalamaks ja roppe maks läinud, kui nijsuggused moistmata lomakesjed.
 S. Suur Summal, Jehowa, woiks jedda parrata; au ja fitus olgu temmale, et ta siiski ni kallid lomokessjed meie kasjuts ja römutš meie kätte weel annab.
 P. Se on kül üks Summala heldus, mis meie wäärt ei olle. Roh, armas Hans, olle terve head jutto aiamaft, ja olled mind se läbbi monne asja sees targemaks teinud.
 S. Olle terve, wend, tännamast Summal andto meile eddespiddi hea aiawitust, rahho ning terwißt.

149.

1739.

Kirikuõpetaja ja Reinu kahekõne.

Äratrük (lkd. 71—4) väga defektselt alal hoidunud trükkteosest, mis tuntud on pealkirja all „Hanso ja Marbi jut“ (lkd. 3—30 on käsikirjalises koopias aastast 1863, lkd. 31—68, 71—78 on rebenenult alal hoidunud originaalis, tiitelleht ühes lõpposaga puudub), mis 1 eksemplaris tallel on Öpet. E. Seltsi rmtk-s. Teose autoriks on oletatud A. Th o r H e l l e t'.

Weel üks hea jut / mis üks wagga Öppetaja aiab
 ühhe mehhe-ekfiaga, Rein nimmi, kui ta tedda õnsa surma wasto walmistab.

Õppetaja: Terre armas Rein.

Rein: Mitummal, armas õppetaja.

D: Kuida, waene, sinno käsfi käib?

R: Summal parrago! mis tehtud, je on tehtud.

D: Ütle mulle, Rein, kuidas jattusid ja jenna kiusatusje ja willeksusje siisse?

R: Küil ma rägim, armas õppetaja, kuidas je luggu olli.

D: Kule, rägi agga öiete töeste, et ja woid Summala ees jedda wastata, ärra tunništa ühtegi wasset ennese hinge peäle.

R: Ei mitte, armas Issand, Summal hoidko mind omma hinge koormaks middagi räkimašt. Meie ollime teije perremehje jures ko-us, je andis, olgo terve, tobi ollut meile jua. Saimie siis teinteisega juttule; je teine önnis innimenne, kelle hinge Summal pärrigo, hakkas jedda wanna rido töštma, mis meil enne olnud, ning söimas mind tihte: ma söimasin wasto, siis jo ollime meie karwopiddi ühhes, lahkusime jälle ä, ning leppisime teine teisega, siis keit olli hästi.

D: Wišt teie mollemad ollete liaste jonud, et teie omma öige mele ärrarikkund ia riidlema hakkand.

R: Ollime wäsinud ta, kes woiš jedda sallata?

D: Kuidas hakkasid sinna siis jedda teišt ärratapma?

R: Noh, kuidas je olli. Minna ollin tubbakat pipo pannud, wottan noaga söe ja pannen tuld pibo peäle, ja tahhan ukšest wälja minna; ta tulleb takka, hakkab mo karwo kinni, tommab mind mahha, ja tahtis woi must mo käest jada. Nugga olli mo käes, ma raiusin sesugguse hobi temmale, et ta küil sai, jo ta siis olli walmiss.

D: Mis siis tehti sinnoga?

R: Mind seuti kinni, ja moiša wannemad läkkitasid mind seie linna kohto alla.

D: Ollid ja siis kohto ees olnud?

R: Tubba ma ollen keit kohtud läbbi käinud ja räkinnud keit selgesti nende ees ärra, ja nemmad moištšid kohhut, et ma pean surma sama.

D: Etš ja woi ennašt jekt surmašt lahti peästa?

R: Kušt je ennam tulleb, Summala ning kohto wannematte käes ma ollen, tehko nemmad nüüd, kuidas nemmad moistawad.

D: Kohjo wannemad on Summalast seätud, ja Summala janna ütleb: et üllemad ei kanna moõta, mis Summal nende kätte annud, mitte ilma asjata, ta on Summala fullane, kätte maksja nuhhelda jedda, kes kurja teeb. Agga, mis sinna arvad, kust se tulnud, et sa nenda efsind, ja nenda seie kohjo alla janud?

R: Mis muud kui läbbi rummalusse?

D: Sah, Summal parrago! rummalust kül. Wata se on sinno patto sü, et sa kippusid ja andsid ennast esmalt senna tühja pattuse seltji, pärrast andsid sa seäl seltjis liajomisse hinnmule woimust, sest tulli se tühja jutto aiamine, ja tühja jutto läbbi toufis riid, ja rio läbbi wottis se pattune wihha nenda woimust, et teie nüüd mollemad ollete huffa janud.

R: Lösfi se kül on, armas õppetaja, olleffin ma enne se jär-rele möttelnud, siis se pahhandus ei ollets mitte sündinud.

D: Wata nenda olled sa isse patto läbbi kül surma kohhut enneje peäle saatnud, agga ei sa woi isse ennast sest häddast lahti peästa.

150.

1739.

Tallinna.

Piibli esimene trükk.

Hiiobi r. 41. peat.

Vrd. teksti nr. 92!

Wisfuggune se Lewiatan eht krotodil on.

1. Wata, selle lotus pettab tedda; kas tedda ka, kui ta sedda meest näab, mahha wisfatakse?

2. Ets ta olle wägga hirmus, kui tedda üllesärratakse? kes on siis se, kes minno ees woib seissta?

3. Kes on mo ette joudnud, et ma pean temmale tasjuma? mis feige se taewa al, se on minno pärrast.

4. Ei ma tahha mitte wait olla temma lufontast, egga sest, mis ta surest ranimust tullets rätida, egga sest, kui illusa wisiga temma on tehtud.

5. Kes on temma peälmissje kätte ülleswõtnud? kes tahhab temma kahhetordse sulisse wahhele minna?

6. Kes on ta filmade wärrawad lahtiteinud? temma ham-maste ümber on hirmutus.

7. Temma fanged somuksed on förgid, ni finni ihho külges, kui üks kitsas pitseriga jörmus.

8. Teine on teise liggi, et tuul nende wahhele ei sa käia.

9. Teine on teise külge finni; nemmad seiswad kous, ja ei lahku paigast ühhest ärra.

10. Temma aewastamised saatawad walget paistma, ja temma filmad on kui koido riipsud.

11. Ta juust käiwad otsego törwaksed wälja, tulle jeddemed fargatawad wälja.

12. Ta ninna-söörmist käib suits wälja, nenda kui kewast paiast ja katlast.

13. Temma õht sütab jüski põllema, ja temma juust käib tulle=leef wälja.

14. Ta kaelasse jääb ifta tuggevus, ja temma ees fargab murre.

15. Ta tai-lihha kohhad on ühhes finni, se on kowwa ta peäl, ei se ligu.

16. Ta südda on ni kowwa kui kirowi, ja ni kowwa kui allu= minne mesfikitowi.

17. Kui ta touseb, siis kartwad wäggetad; temma murd= misse pärrast puhhastawad nemmad ennast pattust.

18. Kes ta peäle hakkab moögaga, ei se jä seisma, pigiga, mist=oddaga, ehk raudriidega.

19. Ta peab rauda hõlleks, ja waske räppastand puuks.

20. Ei ammo nool ei sada tedda pöggenema; lingo kirowid jatawad temma wasto kui kõrred.

21. Wämlad tullewad arwatada temma wasto kõrreks, ja ta naerab odda kärrinat.

22. Temma al on terratawad kirowi=tüffid, temma teeb enne= sele asjet terrama peäle, kui roja peäle.

23. Ta teeb süggawa kohta tema kui potti, ta teeb merd kui jalwi.

24. Temma tagga on walge se koht, kus ta käib, et innime süggawust arwaks halliks.

25. Ei olle põrmo peäl temma farnast, temma on tehtud, et ta ei kohtu.

26. Ta watab teif, mis föрге on, ta on kunningas ülle feige furematte metsaliste poegade.

*Piibli esimene trükk.**Salomoni ülemlaul, 2. peat.*

Kristusje ja temma prudi lahke kõnne isjiteses.

1. Minna ollen üks rofite Saronis, üks lillite, mis orgude sees.
2. Kui lillite orjavitste seas, nenda on mo söbrofite tüttarte seas.
3. Kui ounapu mets-pude seas, nenda on mo armofe poegade seas: temma warjo alla ollen ma himmuстанud, ja istun nüüd seal, ja tema willi on mo su=laele magguš.
4. Sa temma on mind winud wina=kotta, ja armastus on temma lip mo ülle.
5. Toetage mind wina-plaskudega, tehke mulle asjet ounte jure; sest minna ollen haige armastussest.
6. Temma pahhem käsfi on mo Bea al, ja temma parrem käsfi haifab mo ümber kaela.
7. Ma wannutan teid, oh Jerusalema tüttred! weikiste ja juurte hirwede jures wälja peäl, et teie mitte sedda, kedda ma armastan, ülles ei ärrata egga ülles ei aia, kunni ta isfi tahhab.
8. Se on mo armofesse heäl: wata, temma tulleb, ta kargab mäggede peäl, ta hüppab mäetintude peäl.
9. Mo armofe on ühhe weikise hirwe, ehk nore hirwe sar-nane: wata, ta seisab meie seinä tagga, ta watab üfsi silmi afnast fisse, ja paistab afna trellidest läbbi.
10. Mo armofe wastab ja ütleb mulle: Touse ülles, mo söbrofite, minno illofe, ja tulle ärra.
11. Sest wata, talwe=aeg on mödaläinud, wihtm on ärra-läinud omma teed.
12. Diekesfi näitse Ma peäl; laulmisje=aeg on liggi tulnud, ja turtelstuitesse heäl kulutse meie maal.
13. Wigipu on ommad marjad küpsetanud, ja winapuud on öitsmas, ja andwad hea haiso: touse ülles mo söbrofite, mino illofe, ja tulle ärra.

14. Mo tuikerne, kes ja olled taljo praggude sees ja warjo-paikas järstus kohtas, näita mulle omma näggo, lasse ma tulen so heält, sest sinno heäl on maggus, ja so näggo on löbbus.

15. Wõtke meile finni rebbasjed, need weikisjed rebbasjed, kes winamäed ärrarikkuvad, sest meie winamäed on öitsmas.

16. Mo armoke on minno pärrast, ja minna temma pärrast, kes lillifeste seas on tarja hoidmas.

17. Runni pääw sure lounasje saab, ja warjud pöggenewad: põra ümber, mo armoke, olle weikise, ehk nore hirtwe sarnane löhki löhhutud mäggede peäl.

152.

1739.

Tallinna.

Piibli esimene trükk.

Salomoni ülemlaul, 4. peat.

Brudi illo on Kristusje temma peigmehe arme-and.

1. Wata, ja olled illus mo söbroke, wata, ja olled illus, so filmad on kui tuikeste filmad so juuste tuffade mahhel; so tarwad on kui kitsste karri, kes warra homito Rileadi mäelt mahhalähhäwad joma.

2. Sinno hambad on kui lammaste karri, mis ärraridetud, kes pessemisjest tullewad, kes teif kassittud kandwad, ja ei olle ütski nende seast ilma sagguta.

3. Sinno uled on kui ellepunnane löng, ja so kõnne on löbbus; so filma-tagused on kui löhki leikatud tranati-oun so juuste tuffade mahhel.

4. So kael on kui Tameti torn, mis sõariistade honeks ülleschhitud; tuhhat kilpi on temma peäl rippumas, need teif on wäggetwate kilbid.

5. So mollemad nisjad on kui kaks wasfitast, mis weikise hirtwe kassittud, kes lillifeste seas söwad.

6. Runni pääw sure lounasje saab, ja warjud pöggenewad: minna tahhan mirri mäele minna, ja wiroti kingule.

7. Sa olled hopis illus, mo söbroke, ja sinno sees ei olle wigga.

8. Tulle minnoga, oh pruut! Sibanoni peält; tulle minnoga Sibanoni peält: wata seie Amana mäe otjast, Seniri ja Ermoni otjast, emma loufoerte pesjade seest, pardri=metjaliste mägedede peält.

9. Sa olled mo süddame ennesele wötnud, mo ödde ja pruut! ja olled mo süddame ennesele wötnud omma ühhe filma läbbi, ühhe keega, mis sinno kaelas.

10. Mis illusad on so armatssemisjed, mo ödde ja pruut! kui paljo parremad on sinno armatssemisjed kui wiin, ja so öllide hais, kui teit muud kallid rohjud.

11. So uled tilkuwad kerjemet, mo pruut; met ja pima on so tele al, ja so riette hais on kui Sibanoni hais.

12. Mo ödde ja pruut! sinna olled kui rohho=aed, mis luffus; ja olled kui hull wilja, mis luffo tagga, üks hallit, mis kinnipandud pitseriga.

13. Sinno wösjud on üks illus franati=ounapu=aed feige=kallinta wiljaga, kui kupressipu=aed nardipudega.

14. Nardid ja Sawran, wohhomoögad ja kanneli puud, ja keitsuggu wirokipuid, mirrid ja aloid, ja keitsuggu kallimaid rohtusid.

15. Oh sinna rohho=aedade hallikas, ellawa wee kaew! mis Sibanoni peält joseb.

16. Urka ülles põhja tuul, ja tulle louna tuul, puhhu minno rohho=aiast läbbi, et temma kallid rohjud haiso rohkeste wäljandwad: mo armoke tulgo omma rohho=aeda, ja sögo ommaft feige=kallimaft wiljast.

153.

1739.

Tallinna.

Piibli esimene trükk.

Salomoni ülemlaul, 5. peat.

Pruut aiab jutto ommaft peignehhest, ja fidab tedda.

1. Ma tullen omma rohho=aeda, mo ödde ja pruut! ma olen omma mirri ja omma kallist rohto ärranoppinud, ma ollen omma kergemet ja omma met sõnud, ma ollen omma wina ja omma pima jonud; söge mo sõbrad, joge, ja sage joobnute armatssemistest.

2. Minna pruut uinufin maggama; agga mo südda walwas; mo armokesje heäl, kes kopputas, hüdiz: Te mulle lahti, minno ödde, mo söbrake, mo tuike, mo täieste wagga; sest minno Pea on täis kastet, ja mo juuksed on täis ö=piiskasid. Ma wastasin:

3. Ma ollen omma kue seljast ärrawõtnud, kuida pean ma jedda jälle selga pannema? ma ollen ommad jallad pesnud, kuida pean ma neid roppuks teggema?

4. Mo armoke pistis omma kät august läbbi, ja mo sissefond hakkas temma pärrast mo sees kollisema.

5. Minna toufin ülles, et ma pidin omma armokesjele lahtiteggema; ja mo käed tilkusid keif mirrist, ja mo sõrmed julla=mirrist luffo pärra külges.

6. Ma teggin omma armokesjele lahti; agga mo armoke hoidis kõrwale, ja olli ärraläinud: mo hing läks wälja, kui temma rätkis; ma otfsin tedda, agga ei ma leidnud tedda mitte, ma hüüdsin tedda, agga tenma ei wastand mulle mitte.

7. Need hoidjad, kes möda linna ümberkäiwad, leidfid mind, peksid mind, ja hawasid mind, ja need wõtjid mo pea=rättiko mo peält ärra, kes mürid hoidfid.

8. Ma wannutan teid Jerusalemma tüttred: kui teie mo armokest jate leidnud, mis teie tahhate temmale teäda anda? jedda, et minna armastussest haige ollen.

9. Mis on sinno armoke ennam kui üks teine armoke? oh sinna illoke naeste seast! mis on so armoke ennam kui üks teine armoke, et ja meid jedda wiisi olled wannutanud?

10. Minno armoke on walge ja punnane, lippoga mees kümne tuhhande seast.

11. Temma Pea on kui keigetallim ja selgem kuld, temma paksud kahharad juuksed on mustad kui kaarn.

12. Temma filmad on kui tuikeste filmad wee oiade äres, mis pimaga pestud, ja seiswad kui kallis kiwwi kollus.

13. Temma loualuud on kui kalli rohho penar, kui torni wiisi kasnud apteekri rohjud: temma uled on kui lillikesjed, mis jutla=mirrit tilkutwad.

14. Temma käed on kui kuld=sõrmuksed, kelle kollude sees Taršisi=kiwwid seiswad, temma sissefond on kui hiilgaw elewanti=lu, sappiri=kiwwidega ehhitud.

15. Temma säred on kui marmori-kinovi jambad, mis kindlaste selgema kuld-jalge peäl seiswad: temma näggo on kui Gibanon, wägga kallis kui seedripuid.

16. Temma su-laggi on selge maggus, ja temma on läbbi ja läbbi wägga armas: niisuggune on minno armofe, ja niisuggune on minno söbber, oh Jerusalemma tütre!

154.

1739.

Tallinna.

*Piibli esimene trükk.
Salomoni ülemlaul, 6. peat.*

Kui pruut alles kõneleb, siis näitab peigmees ennast.

1. Kus on so armofe läinud? oh ja illofe naeste seas! kus pole so armofe pöörnud? siis tahhame tedda sinitoga otsida.

2. Mo armofe läks alla omma rohho-aeda kalli rohho penarte jure, ennast söötma rohho-aedade sees, ja lillikesse kogguma.

3. Minna ollen omma armofesse pärralt, ja mo armofe on minno pärralt, kes ennast södab lillikesste seas.

4. Sinna olled illus mo söbrofe, kui Dirsja lin, löbbus kui Jerusalem, hirmus kui wäehulgad lippudega.

5. Böra onnad silmad mo peält ärra, sest nemmad kihutawad mind wägga: sinno juuksesarwad on kui kitste karri, kes warra homifo Kileadi mäelt mahhalähhawad joma.

6. So hambad on kui emma-lamaste karri, mis pesjemisest tulleswad, kes teif katkitud kandwad, ja ei olle üksti nende seas ilma sugguta.

7. So sulma=taggused on kui lõhki leikatud franati-our so juuste wahhel.

8. Kuuskümmend on neid kuninga-eimmandaid, ja kahhet-sakümmend neid liignaesi, ja need neitsid on ilmaarwamatta.

9. Üks on minno tüte, mo täieste wagga, temma on se ainus omma emmale; ta on selge jelle melest, kes tedda ilmale tonud: tütreid näwad tedda ja kiitwad tedda õnsaks, kuninga-emmandad ja liignaesed näwad, ja kiitwad tedda ka, ja ütlewad:

10. Kes on se, kes wälja näab kui koit, illus kui tu, selge kui päite, hirmus kui wäehulgad lippudega.

11. Ma lätsin alla pähkle aeda, haljad orro rohjud waatma, ja waatma, kas winapu pakkatand, kas franati-ouru napu õitsend.

12. Armofe ütles: Ei ma teädnud, kuidas minno hing mind pannud tõllaks mo heameelise rahwale.

Lisandid.

155.

1535.

Wittenberg.

Wanradt-Köllli katekismuse katkendid.

Äratrükk „Beiträge zur Kunde Estlands“ XV 4, 113—33 ilmunud faksiimilite (1a, 2a, 4a, 6a, 7a, 9a, 10a) ja, nende puudumisel, originaal-fotode (3a, 5a, 8a) põhjal. Katekismus on trükiis ilmunud Hans Lufft'i juures Wittenbergis, 25. aug. 1535. Teose suurus on olnud umb. 140 lk., kuid alal on hoidunud 11 lehekülje katkendid. Ka tiitelleht puudub. Katkendid avastas 1929. a. detsembris Eestim. Kirjand. Si bibliotekaar dr. H. Weiss. Vt. H. Weiss'i ja P. Johansen'i kirjutisi seals., J. Mägiste „Vanim eestikeelne trükkteos aastast 1535“ E. Kirj. 1930, lk. 489—90, A. Saareste „Wanradt-Köllli katekismuse keelest“ Eesti Keel 1930, lk. 73—96, J. Mägiste „Vanhin vironkielinen painotuode (vuodelta 1535)“ Virittäjä 1930, lk. 427—34. — Järgnevas tekstis esinevaile rekonstruktsioonidele (nurksulgudes) on „Beitr. z. K. Estl.“ väljaanne mitmetigi kasulik olnud. Siin ja seal on siiski asutud erinevaile seisukohtadele.

Lkd. 1—2 (Lehed D, Dij).

tuffen¹ / ahal / [rh]sthy peelee podw / era furnut n[h]nč² mahamattet / Allašpette š³ aštnut pörkwhawda / kolmandel pehwel hēll[ēš] ūlles tōhšnut nešt furnu[st /]⁴ [ü]ll[ēš] mennut tahwaš / hštup [Šum]a[lan] tema tahwa[h]ššan fei[čēwegē]w[en] parambaš fedel / nšn[č] [. . .] tema hēlles tullem[a] [šap] [šundma]⁵ [ne] ešewet nind ne [furnut].

¹ Lehekülge alustav järgosa sõnast [šh]a)tuffen.

² n ja n' vahe on suurem kui samal lk., 10 r. sõnas nind; seega vist n[h]nč.

³ Lk. veerul esineb trükitult sama korrektuurimärk ja sõna h[a]ne[š]ette.

⁴ Ruum lubaks vist oletada furnu[st] (P. Johansenil furnu[tešt]).

⁵ Ruum lubab oletada ainult šundma, vrd. ka šundhan, ušma jne.

×¹ Se piddat [sina] [nynda] [mu]hstma / kos sin[perest]² [keid] kodones hõe oll[edf]is / [kuth] S[u]mal sen eishmesen hny-
 mysen [lonu]th osh / Shs eb olecf]is m[eil] [ücht]fht leppütehet /
 eç way[m]o[s]lifo [t]arwis / Sumalam sjen [S]sian [e]ddes /
 ninç [eb] [o]llec]f]is [shes] [m]eil tarwis üc[h]f]ht [l]ebb[y] [tema]
 [e]rrealunastamat / way[d] [eth] [. . . .]³ nüed keides poles eb
 [. . .] [. . . .]h / kuth leha nynd wery pattw [n]inç keid fudda-
 mehantus / [oll]edf]it fina sepereft köhenret[fin] [nin]ç pörkwhav-
 dan pereld / [.] sen pattu pe[rest] [. . . .] [su]rm
 nynd pörg[uhawd]o / Si[e]s on Sumal oma [üçind]eme sureft
 armuft meddy peel armatanut / ninç teman arma / [p]oyan /
 kumb üç aynos Sumal on / sen Ssian faes / 8⁴ [he] ma[h]a /
 meddy lehan [sh]se lcc[h]nuth / eth theme Sumalal sel [S]sial
 piddis küll ×⁵ tegfeme [. . . .]⁶ [e]ddesth / Nynd mehd Su[ma-
 lan] th[e]men Eferwe Ssen faes [leppite]s / Nynd nynda lebbh
 te[me] [he]llyn fündmen / lehan / [ninç] wexen / meddy lehan
 we[ren] nynd fündmen / p[öh]itzen[üt] on oshy / ninç puchtag
 [tehnut] / tema Ssian palgfen [eddes] / wayd mea eddespette se
 [afna] tema on kannatanut sen fündhan Pontio Bylatussen ahal
 se piddap olema mnyshiet h rum[ala]st nynda / et sesama sepereft
 [fünd]nut on eth tema mehd [lebbh] tema kannataman / surm[an]
 [n]inç erapölg⁷

Lk. 3.

na⁸ wahne wyllek hnyhnyne h[el]les p[hd]dat üllestöh[sma] / ninç[f]
 [se] [surm]an leha / Nynd were sid[des]

¹ Lk. veerul on trükitult sama korr.-märk ja sõnad: sel / on
 se[h]nane / mel / eç / mu[h]st]mas.

² Ruum eeldab pikemat sõna ('fernerhin') kui P. Johansenil
 esineb.

³ Lk. veerul on trükitud korr.-märkus: mh[dbh]fht.

⁴ Lk. veerul on trükitult sama korr.-märk ja sõnad: sehe / mahapeel.

⁵ Lk. veerul esineb sama korr.-märk ja sõna magma.

⁶ P. Johansen rekonstrueerib medden. Kuid eelmise (10.) rea lõppu
 kolme tähte (med-) ei näi mahtuvat ja kuju medden (vrd. Lelow'i
 meddten) on Kõll'il tundmatu (esineb ainult meddh).

⁷ Ses lehekülge lõpetavas sõnaosas (erapölg[man]?) ei tule vist
 eelviimast tähte mitte lugeda a-ks (P. Johansenil: erapöla[st]), vaid osa-
 liselt kustunud g-ks.

⁸ Lehekülge alustav järgosa sõnast [sh]na.

mefaes¹ / Sen eg[te]wen elon ninc² sen Sumala [r]h[ä]k[ü]den
 pereft / Pane [i]hen hee[s]th³ techtel / piddap se üg ello olema
 ninc² egteve / [h]es eb pidda k[ü]ndlest jurm / köhenret / ninc²
 portw[ä]wd enem[ä] helleš / erane[ž] / keid⁴ möeda / olema /
 M[h]n[ä]k[ä]pereft⁴ toš eb olecfis se eg[te]we / wöy[ž] se h[ä]h[ä]h[ä]ne
 o[m]ah[e]nd sen oth[ä]n / M[h]n[ä]k⁴ si[n]per[ä]st sen w[ä]llet[ä]ssen pereft[ä]
 [k]arthada / W[ä]hd eth se nüedt üg ello n[ä]n[ä]k⁴ hgteve on / pidda[p]
 [X]² walmis / rahwa röem / s[ö]p[ä]r[ä]us / armu seel olema / seft
 [h]na / E[ä] Engel / e[ä] Sumal h[ä]se / eb pidda hgtenes wöy[ä]
 †³ wess[ä]n[ä]uth sada / E[ä] [ä]nt[ä]uth mehle Sumal / Amen /
 E[ä] on toess[te].

Synperast tulep [ä].

[p]alwe k[ä]w meh[e] [p]h[ä]d[ä]m[ä]e Su[m]ala palwuma / [M]h[ä]n[ä]
 [on] [ä] [ä] al[ä] seft[ä] palwest [M]ed⁴

Lkd. 5—7.

[.....] [palw]uda / tule [.....]
 S[ä]a oma! [.....] X⁵ [teep].

[Se] [ess]mene] [p]alwe.

[B]öhit[ä]tut [oltut] [h]nu [n]h[ä]m[ä].

[.....] [†]⁶ [.....]ge / ninc² [.....]a tachtis
 [.....] / et tema [.....]
 Se / h[ä]e [.....]s h[ä]mas [.....]
 [.....]rennetet⁷ [.....] [t] erala[.....]
 [.....]h⁸ mea[.....] [h]e[ä]lles
 ta[.....] [Su]malan [.....]

¹ Lehekülge alustav järgosa sõnast [te]mefaes.

² Lk. veerul sama märk ja sõna a[ä]ma (pro aina?).

³ Lk. veerul sama märk ja sõna wess[ä]d[ä].

⁴ Lehekülge lõpetav algusosa sõnast [M]ed[bh].

⁵ Lk. veerul sama märk ja sõna tegte[ä].

⁶ Lk. veerul sama märk ja sõna tahadage.

⁷ Kas esimene täht on r, pole kindel (alal on üksnes selle tähe parem külg).

⁸ Lk. veerul sama märk ja sõna mh[ä]h[ä]h[ä]h[ä].

[Se] [tehne] [pal]we.

[S]hnu [r]h[ä]k[us] [t]ul[k]ut.

[.....] hütlet [.....] s[hu]
[S]uma¹ Sumala põha sana õh[te] [on /] M[ü]ndp[er]est jeel +¹
[s]es [anna] keh[ä] s[hu] r[h]e[k]us / et m[ä]h[e] [s]h[n]u n[ü]me h[ü]re h[em]e
/ [s]es [tö]ddes / M[ü]nd[ä] Ch[r]istussen tun[n]eme / M[ü]nd[ä] anna s[hu]
põha [w]ayn[u] s[e]x tarbig / et mehe keif[es] [p]ol[es] muhstama /
mea mehle [ö]n[h]s on / s[hu] r[h]e[k]us tarbi[x /] [et] [m]e[he] n[ü]nda
keifest [p]olest w[all]itz[et] / ≠² r[h]e[k]at nind[ä] [ö]n[s]at w[ö]h[x] sada /
M[ü]nd[ä] s[hu]n palw[um]a [h]eemes / eth se keh[ä] weg[te]we Sumal
selle pattussel S[um]al [t]a[cht]is üdden otzan tehe / [M]ü[n]d[ä] [s]en
w[ü]mesen p[er]we faes e[b] [t]a[cht]is ka[u]wa otada / G[re]ne[ß]
[n]e[me] o³ b[ist]et / M[ü]nd[ä] erew[al]itz[et]uth [t]a[cht]is [errapee]sted[a /]
[M]ü[n]d[ä] ne[me] [.....] [f]aes / [.....]
[.....] [X]⁴ [.....] bles[tö]hsm[.....]

[Se kolmandes palwe.]

S[hu]n tachtmas s[un]d-

füt kuth taywas / n[ü]nda faes
maapeel.

N[ü]nda muhsta se kolmandes palwe / Armas J[es]sa erakeelda
s[hu]n arman tachtman faes / medh lehafen kurchan tachtman /
M[ü]nd[ä] [s]en kurchan s[un]d[un] / [mea] meil sündnüt on / S[es]ja
faes armas J[es]sa jedda köh[e]nretth / n[ü]nd[ä] jedda ylna wasta /
keh[ä]ses mea s[hu]n Sumalan auwu nind[ä] tachtmas eb taha /
M[ü]ndp[er]est mehe emme wöy / ech meddh motlusten / ech tacht-
man faes / mehst omast heneft / mued / kuth s[hu]n tachtmad
wasta hg[er]⁵ sehstma s[un]d needma /

Lk. 8 (Leht 8).

[...] [m]e[dd]h pattuden / h[.....] töen / nind[ä] X⁶
auw[u]tun [.....]le / G[re]ne[ß] anna meil an[d]e[x] [leb]bi meddh

¹ Lk. veerul sama märk ja sõna 'iddes.

² Lk. veerul sama märk ja sõnad: r[h]e[k]at nind[ä] önsag.

³ Lk. veerul sama märk ja sõna b[ist]vat.

⁴ Lk. veerul sama märk ja sõna S[es]s.

⁵ P. Johansenil ekslikult rekonstrueeritud (lk. 7a, 10) hg[er].
Vrd. EK IX 84 (jooealust).

⁶ Vastavat märkust (kuuetähelist sõna?) lk. veerul pole alal
hoidunud.

Õffand[en] [Chris]tu[s]s[en] weren / nee keh[ä] s[ü]ta M[ü]nd[ä] [ann]a
meil se armu eth [mehe] [keh]kest[ä] s[ü]ddamest andeg and[ma]
[wöh]me / ke meil ech meddy [.] [kur]ja tehnut ommat /
nind[ä] [anna] [eth] [eb] [ü]ch[ist]yt weha / ech [.] [wöh]g
[m]eddy h[is]se heda.

[Se] [ku]bendes pa[is]je.

[M]h[n]c[ä] ella fatac m[e-]

[h]d] h[is]vatussen h[is]se.

[Se] [. . .] on feshnane / Sel ö[is]el] [tul]ep] [†] ¹ [k]awal /
meddy leha [.] [m]ehe h[is]vatama h[is]ma [.
.]t / Anna Õffa eth [mehe] [eb] [. . .]ta × ² heme / nind[ä] ella
[.] förkembast h[is]vat[us]sest / [wah]d] h[is]na o ³ teed
/ eth mehe 8 ⁴ [ka]ndad[a] wöhme / nüed nind[ä] [me]ddy [w]h[em]ses
heddas / Eth me[h]e

Lk. 9. (Leht 5iij).

[M]ölem pyddap meil antuth sama [ku]s ⁵ se meil tarwis nind[ä]
õnnis on

[S]hen tullep nüed pe

rest sefth r[is]t[is]mast.]

[S]eel omat [ka]r] sa-

[cramen]t[is]t] Jumal[ast] h[is]se seetut

[Se] [es]h[is]mene se Sacrament

[sest] r[is]t[is]mast Se tehne [i]ec

[S]acrament altari peel.

Mea on sies se Sacrament [sest] R[is]t[is]mast.

[Se] R[is]t[is]hme on üg pesseme [sest] t[eh]skörd sundmest nind[ä]
[tö]dest [sund]mest seft pöhast wah[n]ust / [fid]des nind[ä] lebbh
sen [w]edde[n] / kumb keisset on sel r[is]t[is] [r]ahw[al] lebbh Christu-
ssen h[is]h / [n]hnd[a] [pi]ddada / M[ü]nd[ä] seperest [o]n t[em]a faes
üxpenes õnnis [n]in[ä] [p]öha / M[ü]nd[ä]perest tema [o]n [se]dda

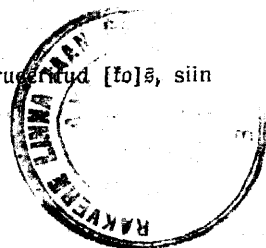
¹ Lk. veerul sama märk ja sõnad: wygfawerehne Roer (pro Roer).

² Lk. veerul sama märk ja sõna Zec.

³ Lk. veerul sama märk ja sõna tebeth.

⁴ Lk. veerul sama märk ja sõna kannatada.

⁵ P. Johansenil on põhjendamatult rekonstrueeritud [to]s, siin
tähenduses 'wo' (foš tähendab 'wenn, als')

tešfnut / fies ≠¹ teep [n]üe[dt] Christusse tešd sen ašh[a]n [...] Seperešt tema heneše faes

Lk. 10.

[...] [š]eperešt Šumal tahap o[m]ahe[nd] outvešpette nehs kašes [š]iddeš / ses hitvus nhyd šes [w]ereš / laške šhny köwteda / [nind] [š]e[e]l [š]iddeš tema Šuma[la] [š]a[nn]a perešz lajše löwdade [š]w[oy] piddame mehe meid 8² [ette] / walmistama / eth me[š]e se [Š]a[cr]ament wöyme önsašt [med]dy pole wotta / Nhyd [š]eddja *³ peam meye ennyšt ešh[ene]št tegfeme

Mehe p[hy]ddam bšfma. [M]ea piddama mehe bšfma?

Dyfest ne šannat kuth nē[ma] šehswat.

Ny[š] kuthšutaget⁴ nema fies?

Nynda / Šel öšell buth⁵ Še[š]us [e]ra pettety / wöth tema šen šleib[an] / tennediš nhyd murdiš Nhyd andiš šen tenma [š]l[la]ste[le] / Nhyd pahešš.

[š]ošt[at] nind [š]oe=]

[šat /] [še] [o]n m[inu] [š]h[ym]un / kumb te[š]dy⁶ eddešt [and]taye / [š]edda] [š]idd[at] tehe tegfem[e] [mi]nu na=

[š]....] Šel

156.

1587.

Hilumaa.

Lorentz Becker.

Kaks vanasõna.

Äratrük P. Johansen i järelt, Ajal. Ajak. 1930, nr. 4. Originaalkäsikirja hoitakse alal Rootsi Riigiarhiivis („Lyonica, Godshandlingar, Estland“, sub Dagö).

Versus

aliud:

Šuy Taiuaš koitap
ši Šallopoid hobofett jotap.

Arro, Rickus
Štapeuff Remus.

¹ Lk. veerul sama märk ja sõna tegfep.

² Lk. veerul sama märk, kuid koht vastava parandusega (7-tähe-line sõna?) on ära pudenenud.

³ Lk. veerul sama märk ja sõna piddeme.

⁴ Sellele sõnale vastavalt on lk. veerule trükitud kuthšutat.

⁵ butš on trükiviga pro kuth.

⁶ P. Johansenil on tš[yste]. Vrd. aga igalpool esinevat mešdy (tekstl. lkd. 2a, 4, 4a, 26, 7a, 7, 10a, 10) (mitte mehte!). Vrd. ka EK IX 89!

Johann Pommer'i (?) käsikiri.

Äratrükk fotostaatse jäljendi põhjal. Algupärandid hoitakse tallel Rootsi riigiarhiivis, „Stokholmis, Livl. överkonsistoriet“, vol. 68. Vt. J. Sehwers, „Izglitibas Ministrija. Mēnešraksts“ (1928), 503—4, A. Saareste, Eesti Keel VIII (1929), 58—61.

a.

Pahhandus aggas sünnip ninda

1. Kui pa issandat nedt wackat mitte hoidwat, nind nedt Kurriat mitte nuchtlewat. Ech kui nemat nuchtlewat mitte ick ajal. Se on; kui nemat kalli ajal nind põhhal peival se rachwas me kirkol tulley lassep kinni wotta, wetzete kas pereta, ech torri sisse panina, nind ep hole se perrast mitte kui nemat on jumal armul leymut.

2. Se on kas pahhandus, kui kirki issandat kurriaste ellawat¹

3. Se on pahhandus, kui² wan nambat iski mitte kirkol tullemat nind lassewat³ kas oma lapsel nind oma perret mitte sisse. Ech kui nemat oma iwolisset lassewat metzest puid thoma nind muid iwed tehha. 'Rus sell ajal'⁴ kui muhd rachwas kirkol 't[o]hh[a]l' peap minnema.

b.

Sedda [p]ean minna üttlema olke Runninggas iski syn nind kui utteltage temmal küll jelle sies ep hole minna seperast mitte.

O. G. Salenius'e õnnesoovilaul Johannes G. Gezelius'e ja Gertrud Gutheim'i pulmadeks.

Äratrükk faksiimilest, mis Toini Melander'i poolt avaldatud Eesti Keeles 1927, 194. Laul esineb väljaandes, pealkirjaga

¹ Esialgu ellap, siis aga on p vist sama käega parandatud w-ks ja juurde lisatud at.

² Rea ülakohale on (sama käega?) lisatud: sinnip 't[ulle]p' kas ninda.

³ Ses sõnas on w parandatud esialgsest p-st.

⁴ Kahe esimese läbikriipsutatud sõna ülakohale on kirjutatud kalli ja a [?].

„Sacris nuptiarum honoribus Clarissimi & Excellentissimi viri DN. M. IOHANNIS GEORGII GEZELII, In Regiâ Academiâ GUSTAVIANâ quæ Dorpati Livonorum est ad Embeccam, Lingvarum Orientalium & Græcæ, Professoris Ordinarij, sponsi; deo duce ac auspice, Die 26 Junij Anno 1643. Rigæ Conjugium contrahentis cum Lectissimâ & omnium Virtutum Genere Florentissimâ Virgine GERTRUDE, Admodum Reverendi, Clarissimi & Præstantissimi viri, DN. PETRI ARVIDI GUTHEMII, Ecclesiæ Svec. quæ Rigæ ad D. Jacobi colligitur Pastoris, Districtus Rigenis Præpositi, nec non Protosynodrij Dorpatensis Adlefforis Dignissimi, Filiâ, Sponsâ; Quævis Faulta precantur musæ embeccades. DORPATI LIVONORUM, Typis Acad. Anno 1643“. Üks eks. sellest on alal Upsala ülikooli raamatukogus („Personalskrifter“ 40, 1590—1659. G). Vt. K. Grotenfelt, „Suom. Kirjall. Seuran Kirjaston Luettelo“, lk. 255, T. Melander, Eesti Keel VI, lkd. 193—5.

Jocus Eithonicus.

Duše vľeš armaš Šfend /
 Net¹ kaššitet kič ohtvat sind /
 Wotta Moršia / mene tanzi /
 M[i]nd hoya ša oma kanzi:
 Šina Raudkeši mööta kašn /

Saiša vľihaste šähl mann /
 Wie Beigt niind moršia šenge /
 Laše neidt vtzinde mengi:
 Šumal andšo neile onne /
 Šedde mina neile günne.

Gratulabundus scribebat

OLAUS GEORG SALENIUS.

Welfmanniâ Svecus Paft. Ringenis.

159.

1651—1652 (?).

Kaarma

Vandevormel Saaremaalt.

Äratrückt P. Johansen'i järelt, Ajal. Ajak. 1930, nr. 4. Originaalkäsikirja hoitakse alal Rootsi Riigiarhiivis („Räkenskaper, landböcker, inventarier m. m. för Livland 567, 568“).

¹ T. Melander on, EK VI 194, ekslikult lugenud Net.

Den 13. Julij.

Forma iuramenti.

Minno N. N. wannan Summala nind se sinaze kochte ehj, et minna nēd ahiade pehle, meh minult samat kühitut, thahan eyete töt fōndelba, nind midbagit erra salgiada egt erra fēhlba, nie tōste kot mind Summal nind temma pōha Ewangelium peab aiwatma.

160.

1667.

Tartu.

Pōlve Jūri veresōnad.

Äratrück Tartu maakohtu protokollist (lkd. 5 ja 7), mis 16. okt. 1667. a. on tehtud Vorbuse talupoja Pōlve Jūri (Pōlwe Jürre) peale, keda on süüdistatud süütamises ja nõidumises ja kelle sōnade põhjal järgnevad tekstid on kirja pandud. Algupäränd on tallel Latvia Riigiarhiivis Riias. Nōiasōnad on varemalt avaldanud V. J. M a n s i k k a, Virittäjä 1929, lk. 215.

a.

Gennte Ser Kōke peuch, wi janna Iebbi wirda, efse werrina werit, taggan suret solmet werre wotama tommax, punnaje puddoma tommax Suid Tho mehaste met, Kawe parrendes.

b.

Buchtas Reizit Maria, peeste Sumal sist nurkest naine, peeste sist heddest sist surmarst, hiige henglit, jummal Isa peuch abita sist nurkast.

161.

1679.

Tallinna.

Sulase Tōnis Jūri poja

kahevõitluselelutse Jürgen von Höwelt'ile.

Äratrück käsikirjalisest dokumendist, mida Keskarhiivis alal hoitakse (ERKka B—151,4, Supliigid kindralkubernerile a. 1680. aprill) ja mis on avastatud ning Ajaloolises Ajakirjas 1930, nr. 4. esmakordselt avaldatud N. T r e u m u t h 'i poolt. Dokument ise on koopia kutse ürgtekstist. Kogu sündmusloo kohta lähemalt vt. Ajal. Ajak. seals. esitatud kirjutust.

Sürre Höwell minna ollen sanut täda, et Sinna werri nap Minno Mōka tup ollit Corho winut, nind ni monda fanno

ollut temma pehle jonut, aggas minna mänigan sin[d] | kui vy
 aus söbber nind wend, ed Sinna mitte ennamb temma pehle
 joht kui sa süddat marada! nind toht temma | home warra feel.
 kus hl. .] kua mo kette, kui ep se mitte. | Sündip, sies kutzun
 Minna find tunna hommey laokül¹ la¹ karia mahl, ühe hila
 Meeka nind pitka teiba pehl, | nind olko sinnul tehda, et Minna
 mitte ennamb | ennese kah wottan, kui kah außat mehet, Nimmi |
 kaas, pecko tönnis, nind pawel Jürri, nind sinna | eppea kah
 mitte ennamb wotma kui kah meest, So | onmma Mottha Maş,
 ja heria Sitt so tru tenar | erranis pahar panna! minna ep
 woin mitte schim:pi fallida. ade.

Tonnis Jurgen poick
 ühe außa ißande Sul:lane.

162.

1696.

Tallinna.

Korraldus nahkade ja hülgerasva müügi ja ostu kohta.

Aratrükk trükitud plakatist, mis on tallel Keskarhiivis: „E. Reg.
 A. Schwedische Zeit“, nr. 119 (106-d), akt. nr. 159.

**Se armoliffemba Rohzi Runninga / meie armoliffemba
 Runninga nind Herra / Rahdi Ißand / Feld-Marschall-
 Lieutenant nind General-Gouverneur ülle Eßti-Mah nind
 Sal:Linna.**

**AXEL JULIUS Graff DE LA GARDIE,
 Frißherra / Herra ülle Autis-Sullegarn: nind
 Frißberge Wolsa.**

Seft eth nuul se Sehmsteri Ammet on tähda andnut / kuitao
 jaggedaste neist Tallopojast nind Mahrahwast ilmatwalmista-
 matta Sitta nind Riße Nahhat walnistaada Linna tuage / se
 wasto nemmat ühhe Tehhe nind Rahmato kumba pähle üx Wert
 on pantut / kumba ka nehdi Nahhat onmat merkitut / jelle sah-
 wat / kumb Techt monford / kus tarbig tullep / nende kaup-
 mehede jures Raua / Sohla nind temma sarnase Kaupa ehs
 Pantix pannage nind ifka kahs Pantix jettage / me lebbi sihs sün-

¹ Kas lugeda laoküllä või laokulla, pole kindel, kuna u ülamärk lehe-
 külje äärel on kulunud.

dip / eth kus üg echt töine surrep / üg seggaminne Affi tullep /
 fest eth nende Perrajat ni sugguset walmistut Nahhat ey tocht=
 wat müha / kartmas / eth perrast nehð sammat / kenne perral
 nehð ommat olnut woigit jelle tagga naudma / kus nemmat
 wahhelt Kümme / Račkümme / ja enamß Ahstat sihs nende
 jerral küffiwat nink ninda suhre Rihdo nende Perrajade seas
 tausep. Sammal kombel annap se samma Sehmisteri Ammet
 tähda / eth nemmat mitte / kus neist sahþ pühtut / woiwat
 tuhhat Sikka Nahhat Runninga Södda Wähje tarwoig sahtada /
 seperrast eth nehð sammat neist Wörköperist / kumbat Werrawa
 ette feik ülesostwat (kumbat toch monford arowaliko Plakatide
 nink Rahmatode lebbi errakehtut ommat) ni hähsti Mahtede /
 kui Werrawade ehs ostetut nink nende Tallopojade kähst / oge
 kui weggisi wöetage / seperrast nende Pähtoitus wehhendatut
 sahþ / nink nende Nautw mitte on tuhhat paar / minna tahhan
 mitte ütleda ennamß / kui wehl hiljal neist on küffitut / sahtada
 / eth nühd ni hästi ühhe kui töise sehs / feik parratut nink ninda
 feik seggaminne Affi errakehtut sahþ / sihs tahhan Minna Am=
 meti pohlest sähdma nink keskma / eth effimalt nehðsammat
 kumbat ilmawalmistamatta Sikka nink Riße Nahhat Sinna
 walmistada tohwat / nink sewasto ühhe Tehhe sahwat / peawat
 feikfawwamb kummen Ahstade Aljal nehðsammat jelle taggase
 wotma muito nemmat mitte peawat nehðsammat taggase sahma /
 nink nende Tehhe Rahmat neile üchtike aitma. Kumbat aggas
 nisugguset Nahhat nink toise Raupa / kui Hülgeraswa nink
 sehherdama Werrawa ette echt Mahtede pähle erramühwat /
 nende Kähst peap se Nahha / kumba nemmat sähl ette sahnut /
 wöetut sahma / nehð sammat aggas / kumbat sedda ostnut /
 nende pähle peap se Runninglik Fiscal kaibama nink kui Rochto=
 wannambade Restowastopannajat nuchtletut sahma / eth sedda=
 mait se Nuchtilus peap nende pähle teima. Neile Moistnikulle
 aggas kumba Walda alla nisugguset Sikka Nahhat nink Hülge=
 raswa ostetage sahþ lubba antut / eth nemmat sedda woiwat
 errawotta, Nink eth sedda nühd teikenobbenambast nink ennam=
 bast nehð Tallopojat woigit tähda sahda / sahþ sefintane arowa
 Rahmat nink Plakat Mahkehle sehs kirjotut / nink peawat nehð
 Kirko-Sissandat Mahle monford Ahsta sehs Cantli pählt sedda

mahhaloetama. Me jerral s'hs teit nint' iig galit' moivat
 Sannakuhjalikult hendas noitada nint' Muchilusse ehs hoida.
 Kirjotut Tal-Sinna Sinna pahl sel kadixa pahle kahhekümme
 September Kuh Pahwal kus kirjoti 1696 Ahsta.

AXEL JULIUS DE LA GARDIE.

L. S.

Muuta ja täiendada.

- Lk. rida
- 3, 2 ül.: Lisada: Ortograafia ja keelegi järgi otsustades on see vist
 aga XVII saj. algusest põlvnev koopia tekstist, mis algselt
 on redigeeritud tunduvalt varemini.
- 3, 4 ül.: Lisada: M. Lipu poolt Kir. ja har. I I (1895) 118, K. A.
 Hermann'i poolt E. kirj. ajal. (1898), Täi. j. par. 3.
- 3, 5 „ Lisada: J. Jõgeveri poolt E. Kirj. IX (1914) 63, L.
 Arbusov'i poolt Mitteilungen aus d. livl. Gesch. XXIII
 (1924—1926) 68—70. Vt. ka P. Johansen, Beitr. z. K.
 Estl. XV 207.
- 30, 10 ül.: Lisada: Teine, täielikuna alalhoidunud eks. on tallel Kopen-
 haageni Kuningl. Rk-s.
- 51, 8 alt: Lisada: Teksti on hiljem ilmutanud ja seda keeleliselt
 analüüsinud J. Jõgever, E. Kirjam. S. Ar. 1889 II,
 lk. 9—13.
- 99, 9 „ „Vt.:" järele lisada: A. Knüpf er, Rosenpl. Beitr. V, lk. 156—62.
- 129, 9 ül.: Lisada: (Äratrük k ilmunud) juba a. 1702 J. A. v. Brand'i
 teoses „REYSEN / durch die Marck Brandenburg / Preussen /
 Churland / Liefland / ...“, lk. 361, hiljemalt m. s. (a. 1894, ...
- 151, 6 alt: Täiendavalt lugeda: hoitakse Riigi Keskarhiivis (ERKka,
 Placat V...
- 235, 10 ül.: Lisada: Vrd. teksti nr. 105!
- 236, 6 alt: Lisada: Vrd. teksti nr. 17!
- 253, 17 „ Lisada: Laulu on tsiteeritud ka anonüümses käsikirjas
 „Itinerarium Anno 1700. E Suecia in Livoniam“ (tallel Viini
 Koja-, Öue- ja Riigiarhiivis), vt. Ajal. Ajak. 1928, lk. 44.